

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

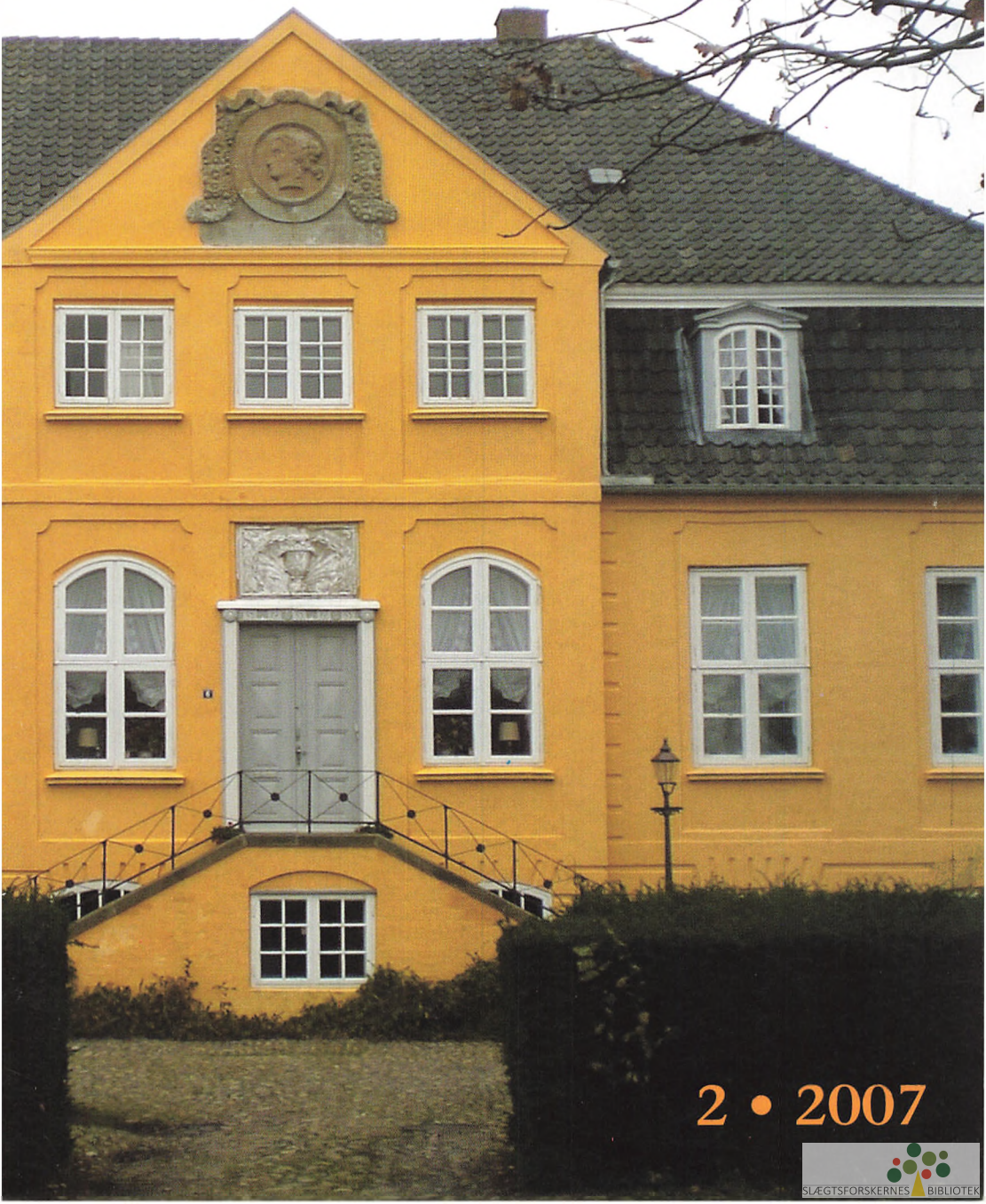
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

2 • 2007

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund for
Sønderjylland

Abonnementspris
195 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 25 kr.
Særnumre 35 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev
Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

- Da lyntoget kom til Tidsholm* 43
De nye tider kom med lyntoget, når det elers kom. Månedsskriftet har fra lektor emeritus Thomas Petersen modtaget et tidsbillede fra 1950'erne, da lyntoget kom til Tidsholm øst for Tønder.
- Da skolen blev dansk* 48
Den danske skole er blevet kaldt Genforeningens bedste gave, men det var langtfra nogen enkel sag rent praktisk. Stud.mag. Louise Klinge fortæller her om de mange store og små udfordringer.
- Brandværnsmusik i Sønderjylland* 53
De frivillige brandværn og brandværnsorkestre hører til blandt de særlige sønderjyske specialiteter. Karsten Biering, Center for Arbejderkulturstudier ved Københavns Universitet, har set nærmere på brandværnsorkestrenes historiske baggrund.
- Sønderjyllands Amt under udvikling og afvikling 1970-2006* 57
Den 1. januar 2007 forsvandt amterne fra det danske administrative landkort. I den forbindelse iværksatte Museet på Sønderborg Slot og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie en undersøgelse af amtsgården i Aabenraa som arbejdsplads. Projektmedarbejderne Gerda Moth Greve og Kirsten Hesselund Clausen tegner her et portræt af arbejdspladsen gennem 36 år.
- Set og sket i Grænselandet* 65
Der var travlt på de sønderjyske rådhus i sidste kvartal. Travlt havde Rødding Højskole også med at skaffe den nødvendige kapital, der skulle redde Danmarks ældste højskole. H.E. Sørensen ser tilbage på sidste kvartal af 2006.
- Bognyt* 74
- Det sker - på Museum Sønderjylland* 76
- Bagsiden om forsiden* 80
Det var gamle administrative enheder, som forsvandt, da amterne blev nedlagt. Arkivar Gerret Liebing Schlaber, Arkivet ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, fortæller her amternes historie i Sønderjylland.
- For- og bagsidebilledet:**
Amtmandspalæet i Tønder, opført 1768.

Foto: Kim Furdal

Da lyntoget kom til Tidsholm

Af Thomas Petersen

Fra lektor emeritus Thomas Petersen har redaktionen modtaget dette tidsbillede fra 1950'erne, da lyntoget kom til Tidsholm.

JERNBANENS OG TOGETS kulturhistorie er dragende, fascinerende og rig på facetter. Tænk blot på et tog, trukket af et rigtigt damplokomotiv, der prustende og stønnende på en frostklar dag er på vej ind på en station. Damp og røg går op i en enhed, det glimter af iskrystaller i luften omkring, mens forventningsfulde passagerer både på perronen og bag den endnu lukkede vogndør gør sig klar til enten at stige

af, stige på eller bare modtage nogle længe ventede gæster. Ofte bliver togets historie som kultur- og samlivsrevolutionerende faktor imidlertid overset. Jernbanens samfundsøkonomiske betydning er altid blevet registreret og beskrevet, den kunne jo udtrykkes i kolde tal. Men dens kulturhistoriske betydning - jernbanens indflydelse på de bløde værdier, på menneskers liv og samliv, på tankens ubændige flugt - er kun erkendt i sporadiske glimt.

Og dog hører jeg allerede læserens berettigede indvendinger: Spiller jernbanen ikke en betydelig rolle i lit-

Rørkær trinbræt ikke langt fra Tidsholm, fotograferet fra luften engang i 1950'erne.

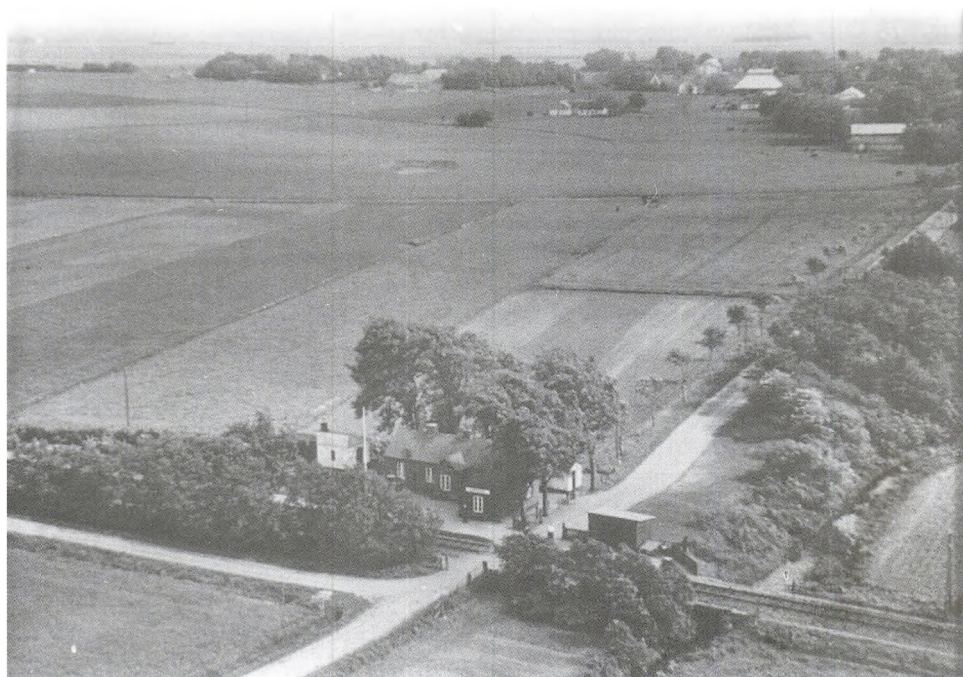

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

teraturen? Spiller den ikke en hovedrolle som længselobjekt for Herman Bangs forsømte kvindelige hovedperson i mesterværket 'Ved Vejen'? Er den ikke det element, som den verdensberømte russiske forfatter Lev Tolstoj i sin vidunderlige kærlighedsroman 'Anna Karenina' gør til såvel handlingens hovedakse som hovedpersonens skæbne? osv. osv.

Indvendingerne er legio og kan ikke afvises. Lige så lidt som den rolle, jernbanen har spillet i byudviklingen: Hundreder af stationsbyer skød op langs dens spor i såvel Danmark som i den europæiske og globale omverden - nogle på den bare mark, andre som sideskud på eksisterende landsbyer. Og de ligger der stadig - ganske vist forsømte eller sat på vågeblus af en udvikling, der prioriterede hastighed og store byer højere end udvikling af nærmiljøer.

Mindre kendt og påagtet er imidlertid togets og jernbanens rolle som kulturfaktor og billedskaber i nærmiljøet og i en tid, hvor charterrejser og andre flimmergelevelser endnu lå gemt i fremtidens tåge. Nemlig i tiden før 1960'erne for de titusinder af anonyme jagttagere, for hvem toget ofte var noget, der bare kørte forbi. Noget, der naturligt måtte rejse det horisontudvidende spørgsmål: Hvor kommer det fra, og hvor skal det hen? Den rolle spillede toget i høj grad i min barndom i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne. Rejser var noget, jeg sporadisk kunne læse om i den daglige avis Jydske Tidende - de indgik ikke i min hverdag eller mit nærmiljø. Og hvis de forekom, var der højst tale om korte endags-skoleudflugter som f.eks. Okseøerne i Flensborg fjord eller mod nord til Fanø.

Årene omkring 1950 var år med skræmmende avisoverskrifter som jerntæppe, atomparaply, atomspionage, kold krig, NATO, varm krig som f.eks. Koreakrigen, når det handlede om den store verden - og rationering, økonomisk smalhans, korrupsion, Edderkopsag og andre efterkrigsveer i den hjemlige andedam. Og selv om der var en verden til forskel mellem Koreakrigen og Edderkopsagen, var afstanden fra dem begge og til min drengeverden alligevel mange gange større.

Den befandt sig ganske vist også langt fra verdens og hjemlandets brændpunkter, den befandt sig langt ude på landet - uden indlagt el, telefon eller andre kommunikationsmidler. Derude, hvor kragerne ikke vendte af den simple grund, at de aldrig nåede derud - for nu at sige det lidt flot og enkelt. Nærmere bestemt langs den øst-vestgående jernbanelinje Tinglev-Tønder, syv kilometer øst for sidstnævnte destination - mellem stationerne Rørkær og Jejsing. Tre husmandssteder, det ene klos op ad jernbanen og de to andre ca. 500 meter nord for den. Tre hjem, hvor 30-40 tønder karrig sandjord var livsgrundlaget for en familie i en tid, hvor moderniseringen af hjemmene og mekaniseringen af landbruget - symboliseret ved den lille grå slider, Ferguson-traktoren, og finansieret med Marshall-hjælp, de fleste steder i Danmark langsomt forvandlede livet på landet. De fleste steder ja, men ikke på Tidsholm, hvor jeg så sent som i 1957 forberedte mig til studentereksamen ved petroleumslamper og uden Ferguson.

Med jævne mellemrum luntede et toget forbi ad den enkeltsporede stræk-

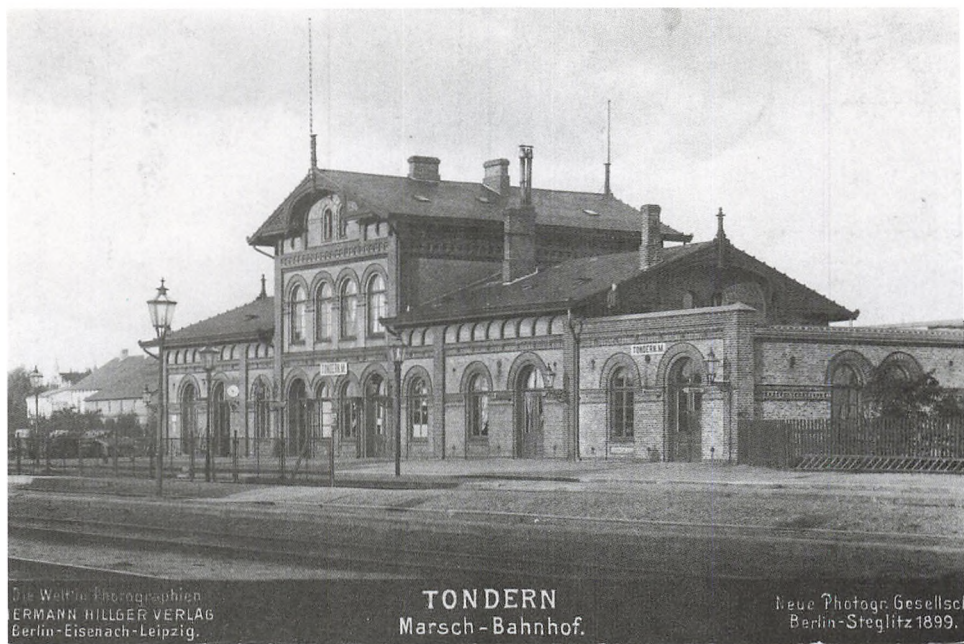

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

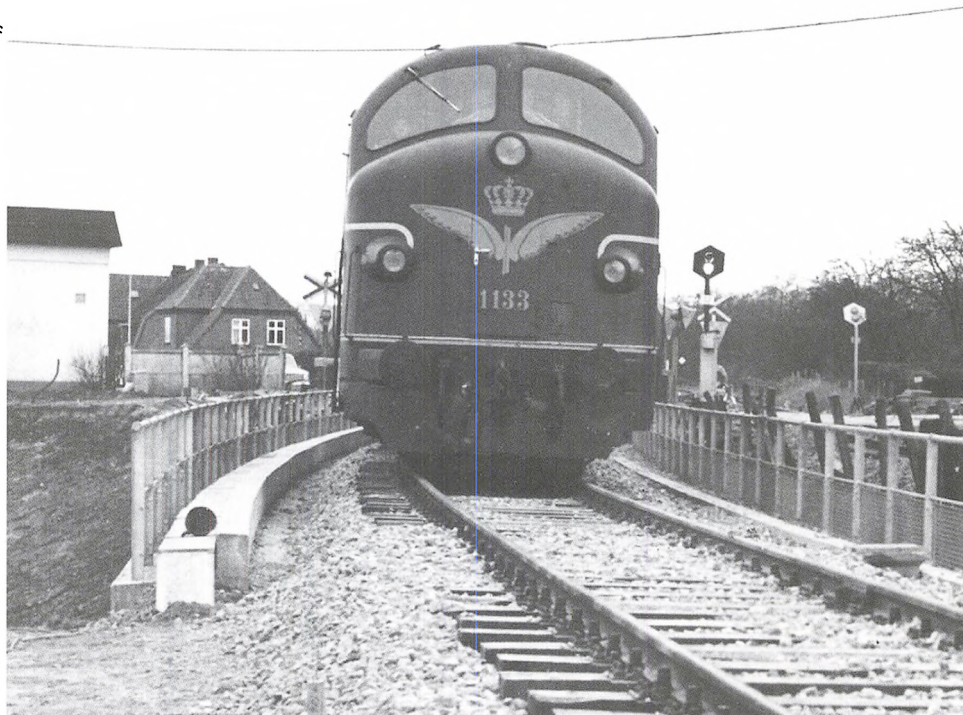
Endestationen i Tønder, Marskbanegården, opført 1887 i forbindelse med anlæggelsen af Tønder-Højer banen.

ning. For en dreng i de tidlige teenageår spillede strækningen og de par togvogne, der gjorde den levende, en dobbeltrolle. Det var et konkret transportmiddel, der kunne bringe mig de syv kilometer til byen, når årstid, vejrlig og opblødte veje gjorde cyklen mindre tjenlig. Det var f.eks. tilfældet i de syv år fra 1950 til 1957, hvor min skolegang i mellemskole og gymnasium foregik i Tønder. Togets anden rolle var langt mindre konkret, den var bevidsthedsudvidende, spændende og derfor uhyre dragende. Tønder var endestationen, selv om byen vitterligt også havde forbindelse mod nord til Bramminge og sydpå over den dansk-tyske landegrænse til Niebøl. Men i forhold til mit verdensbillede var marskbyen endestation, målet. Derfor lå det ukendte og dragende først og fremmest

mod øst. Hvor kørte toget hen efter at have gjort holdt og sat mig af på min normale endestation, Jejsing? Jeg vidste naturligvis, at det havde forbindelse til hovedstaden. Men hvordan, hvor ofte og hvor lang tid var spørgsmål, der flittigt bidrog til mine fantasier om togets rolle ud over min lille konkrete verden.

Pludselig blev alle mine barnlige spørgsmål imidlertid nærværende og relevante. Det forlød nemlig, at DSB havde besluttet at berige grænselandet med en direkte forbindelse uden skift i Tinglev og Fredericia til København - oven i købet uden at skulle skifte til og fra færgen i Nyborg og Korsør. Størstedelen af Jylland havde for længst fået lyntogsforbindelse til hovedstaden - det var sket i forbindelse med den første Lillebæltsbros færdiggørelse i 1935. Og nu - 15 år se-

Lyntoget kom ikke til Tidsholm, men det gjorde MY-lokomotivet i slutningen af 1950'erne, som også varslede nye tiden inden for statsbanerne. Toget på billedet blev bygget i 1957 og udrangeret i 1990.

ner - skulle Sønderjylland som den sidste landsdel have eget lyntog - et af de røde. Det genvundne land havde lige siden Genforeningen i 1920 med rette følt sig forsømt - på trods af løfterne om "aldrig at blive glemt", afgivet af konge og regering i genforeningsrusen. Blandt embedsmænd var det kun genforeningsberusede idealister, fantastere eller personer, der af den ene eller den anden grund havde gjort sig ud til bens i 'det gamle land', som søgte eller blev sendt til Sønderjylland. Det var i hvert fald min mors faste overbevisning, og noget var der jo nok om snakken.

Det nye røde lyntog skulle udgå fra

hvh. Sønderborg og Tønder, kobles sammen i Tinglev og derefter uden skift undervejs føre passagererne til kongens by. Selv på Storebælt kunne man blive siddende i toget, forlød det i mere indviede kredse. Skinnerne var ført over på færgen. Det var en meddelelse, der kunne sætte fantasien i sving. Pludselig blev strækningen øst for Jejsing ændret fra et 'no mans land', fra et ukendt frontier-område til noget håndgribeligt - til noget, man måtte forholde sig til.

Nyheden om lyntoget satte en masse tanker i gang. Bare betegnelsen 'lyntog' fremkaldte jo billeder, der var i slægt med naturfænomener. Lyn

havde man respekt for på en afsidesliggende stråttækket gård. Jeg var vant til billedet af min mor, siddende på sin seng med hovedet i skødet og hænderne for ørerne, klædt i stiveste puds og med den pakkede kuffert med det mest nødvendige stående inden for rækkevidde - klar til hurtig udrykning, hvis lynet slog ned. Ved den lejlighed var hun som regel vred på min far, fordi han i hendes øjne var alt for ligeglad, selv om han ihærdigt henviste til de lynafledere på taget, som netop var eftersat og erklæret funktionsduelige. Jeg havde naturligvis et problem, stående mellem de to, men hældede nok mest til min fars tilsyneladende velbegrundede henvisning til videnskaben. Men tvivlen gnavede, og min mors indstilling gjorde i hvert fald det indtryk, at et lynnedslag, og hvad deraf følger, under alle omstændigheder måtte være noget, der gik ufatteligt hurtigt - ud over al forstand.

Hvad så med et lyntog? Ville man overhovedet være i stand til at opfatte det med det blotte øje, når det for forbi? Hvor skulle man eventuelt placere sine øjne, hvis man ville gøre sig håb om blot at opfatte et glimt? Det var blot nogle af de spørgsmål, der meldte sig i hovedet på den 12-årige i månederne før den store begivenhed. Det gjaldt naturligvis om at være godt forberedt og skabe de bedste betingelser - man skulle være udhvilet og klar til at stå ansigt til ansigt med det ukendte. Og den store, længe ventede dag oprandt endelig - passagen var planlagt til at finde sted kl.

8, men det gjaldt om at være i god tid.

Skuffelsen var imidlertid enorm, da den store begivenhed endelig indtraf. I stedet for et rødt, ildsprudende uhyre, der med lynets fart bevægede sig gennem rummet, så jeg to skidenbrune motorvogne komme luntende, som om de havde alt for god tid og ikke var på hastig vej til rigets hovedstad. Med andre ord det samme ensformige syn, som jeg havde set hver eneste morgen. Hvad var egentlig forskellen? Den naturlige konklusion var naturligvis at give min mor ret: Sønderjyderne kunne ikke forvente sig noget godt, når nye initiativer kom fra 'æ gammel land'.

Erindringen om min barndoms lyntog har slået mig flere gange, når jeg langt over en menneskealder senere har befundet mig i det store udland. Som f.eks. den gang i det østlige Sibirien, hvor jeg fra et hotelvindue i Irkutsk på den anden side af floden kunne iagttage tog efter tog på Den transsibiriske Jernbane passere forbi. Jeg vidste med min forstand godt, hvor de skulle hen - men deres billedskabende rolle var den samme, som jeg havde oplevet i min barndom. Eller dengang midt i det russiske kerneland, hvor vi i bil pludselig blev stoppet af en bom, der gik ned. Efter en rum tid gik den atter op, men det bemærkelsesværdige var, at der ikke var passeret noget tog. Min skuffelse, da min barndoms lyntog endelig dukkede op, havde været mindre, såfremt det aldrig var dukket op. ■

Da skolen blev dansk

Af Louise Klinge

Det var ikke nogen let sag i 1920 at indføre det danske skolevæsen i Sønderjylland. Stud. mag. Louise Klinge fortæller her om de mange store og små problemer.

DEN GENERATION, der oplevede Genforeningen i 1920, er ved at være forsvundet. Det er dog vigtigt, at de efterfølgende generationer ikke glemmer, hvor stor betydning Genforeningen havde for Sønderjylland. De fleste vil nok være enige om, at symbolet på Sønderjyllands genforening med Danmark er, da kong Christian X på sin hvide hest red over den kongerigske-sønderjyske grænse. Men Genforeningen er meget mere end det. Der var mange spørgsmål, der skulle tages stilling til, efter at Sønderjylland i næsten et halvt århundrede havde været under preussisk styre. Et af de vigtigste var, hvordan den sønderjyske skole skulle etableres. Hvordan gjorde man rent praktisk den sønderjyske skole dansk?

Første Verdenskrig sluttede

Allerede få dage efter Første Verdenskrigs slutning begyndte man både i Kongeriget og i Sønderjylland at overveje, hvad man skulle gøre ved den sønderjyske skole, efter at den havde været under tysk påvirkning så længe.

Siden 1888 havde der på de sønderjyske skoler været påbudt tysk skolesprog både i klasselokalet og i skolegården. Det var ikke blevet positivt modtaget af den dansksindede be-

folkning. Man havde længe frygtet fortyskning, og nu skete det. Det er derfor ikke svært at forestille sig den glæde, de dansksindede må have følt ved at vide, at Sønderjylland ville vende tilbage til Danmark.

Første Verdenskrig havde sat sig mange spor i den sønderjyske skole. Mange børn havde været nødt til at blive hjemme for at hjælpe til, mens deres fædre var tvunget i krig, og havde derfor modtaget ingen eller kun lidt undervisning. Skolebygningerne var forfaldne, og i nogle byer forekom der endog hærværk mod skolerne. Der blev fjernet eller brændt bøger, billeder og protokoller fra undervisningslokalerne. Der var ligefrem skoler, der nedbrændte, uden at man kunne fastlægge brandårsagen. Det har muligvis været dansksindede, der i frustration ville protestere mod den langvarige tyske undertrykkelse. Men at skolerne var så forfaldne, som det ofte beskrives, er sandsynligvis en overdrivelse. I virkeligheden var der fra 1900 og frem til 1914 blevet opført en del nye skoler i Sønderjylland. Disse har på trods af krigen formodentlig stadig været i forholdsvis god stand ved Genforeningen.

Flere skoler valgte at gå væk fra de tyske skole- og undervisningsplaner ved at indføre danskundervisning, og efterhånden blev det også almindeligt, at undervisningen i de øvrige fag foregik på dansk. Det er dog ikke helt klart, hvordan denne undervisning er foregået, eftersom Preussen havde sørget for at fjerne det danske skole-

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

Flaget hejses med lidt hjælp på afstemningsdagen den 10. februar 1920 i skolegården på Ladegaard skole i Hammelev sogn.

materiale fra skolerne. På Løjt Kirkeby skole brugte man endnu efter Genforeningen bøger, der havde overlevet den preussiske tid, og det er muligt, dette også har været tilfældet på andre skoler.

De kom fra nord

Første Verdenskrig havde også medvirket til lærermangel. Mange lærere var draget i krig og aldrig vendt tilbage. Derudover begyndte de tyske lærere, så snart de kunne se, hvor det bar hen, at pakke kufferten og rejse tilbage til Tyskland. Læreransættelserne begyndte derfor allerede inden Genforeningen.

Uopfordret rejste lærere ned fra Kongeriget for at søge arbejde. Desværre havde mange en dårlig uddan-

nelse, ringe evner eller dårlig fortid. Det var derfor nødvendigt at få ansættelserne under kontrol. Et cirkulære blev sendt rundt til skolerne som advarsel mod at ansætte lærere, der ikke var blevet godkendt af enten H. Jepsen Christensen, formand for Den Sønderjyske Skoleforening, eller Jacob Appel, forstander for Askov Højskole og i 1920 undervisningsminister i regeringen Neergaard. Begge havde stor indflydelse på udarbejdelsen af den sønderjyske skoleordning. Alligevel var det umuligt at holde de uegnede lærere ude af Sønderjylland.

Man så helst, at de lærere, der kom til Sønderjylland, var modne og dygtige, netop fordi der i Sønderjylland ville blive stillet meget høje krav til dem. For det første ville de fysiske

forhold i starten være meget dårlige. Men mest af alt var det vigtigt, at de havde forståelse for den sønderjyske mentalitet og kultur. Måske var det netop dette, der skræmte de dygtige og veluddannede lærere i Kongeriget væk! Hvorfor sige sit gode arbejde op for at søge et nyt i Sønderjylland, når man i forvejen vidste, det ville være dårligere? Man må dog ikke glemme, at der rent faktisk også kom dygtige og veluddannede lærere fra Kongeriget, der med ildhu brændte for at tage del i genopbygningen af den danske skole, og godt turde tage udfordringen op og kæmpe for danskheden.

De fleste lærere fra Kongeriget var unge, nyuddannede lærere mellem 25 og 35 år. For eksempel blev der på Skovbøl skole ansat en ung nyuddannet lærer uden undervisningserfaring. I lovens forstand var han egentlig ikke egnet til andet end vikaransættelse. Alligevel blev han indstillet som nr. 1 og fik arbejde som førstelærer.

På trods af mange kongerigske lærere, egnede eller ikke egnede, var det ikke nok til at besætte alle de tomme embeder, heller ikke efter at Genforeningen var en realitet. Det var især skolerne i de mere øde områder, der manglede en bag katederet. De fleste lærere foretrak arbejde i byerne og på østkysten frem for midt i landet eller på vestkysten.

De sønderjyske lærere

Ved Genforeningen blev alle lærerstillinger opslået ledige. Dette havde længe været årsag til bekymring blandt de sønderjyske lærere. De mente, at de lærere, som befolkningen ønskede at bibeholde, og som vil-

le forholde sig loyalt til Danmark, skulle have lov til at beholde deres embeder. Det var da også næsten sådan, det kom til at foregå i praksis, da man fra autoritativ side ønskede, at fødte sønderjyder skulle have forsterket til embederne. På denne måde blev hovedparten af de sønderjyske lærere da også genansat, oftest tyske lærere på tyske skoler og danske lærere på danske skoler. Men der var også tilfælde, hvor folk var så glade for deres tyske lærer, at de ønskede at beholde ham. Ligesom der var tilfælde, hvor befolkningen nærmest smed den tyske lærer på porten.

Før Genforeningen havde flere af de sønderjyske lærere taget initiativ til at følge kurser på Statens Lærerhøjskole i Danmark for at blive bedre til at undervise i fag som dansk, historie, samfundsfag, sprog og litteratur. Dette havde sat de tyske myndigheders tolerance på prøve. Lærerne var jo trods alt stadig ansat af de tyske skolemyndigheder.

ABC

Med Genforeningen blev det for alvor nødvendigt at anskaffe dansk undervisningsmateriale. Det var kommunernes ansvar, at skolerne havde det materiale, de havde brug for, men kommunerne måtte gerne opkræve betaling for bøger af elevernes forældre. Det var der nok mange kommuner, der benyttede sig af. Sønderjylland var økonomisk set kommet meget dårligt ud af krigen, og det var ikke blevet bedre af, at Genforeningen var trukket ud.

Allerede i april 1920 havde Sønderjysk Lærerforening holdt møde om skolebøger. Man håbede, der kunne stilles krav til kommunerne om hur-

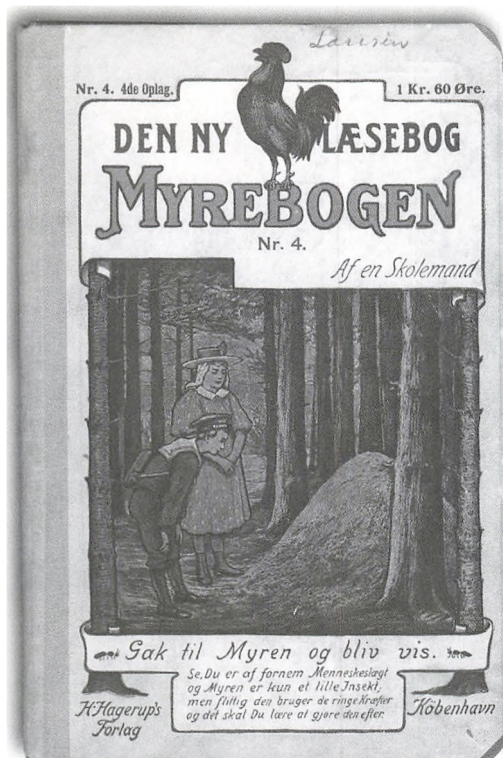

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

'Gak til Myren og bliv vis'. Gode opbyggelige ord. Når mange af de sønderjyske skoleelever i de første årtier efter Genforeningen stiftede bekendtskab med disse ord, hang det ikke mindst sammen med, at forlaget gav de største rabatter.

tigst muligt at anskaffe de nødvendige danske skolebøger. Uden bøger var det svært for alvor at få påbegyndt den danske undervisning. Men efter Genforeningen var der stadig mangel på undervisningsmateriale. Man opfordrede derfor bl.a. gennem fagbladet Folkeskolen den danske befolkning til at sende brugte og kasserede bøger til Sønderjylland. Derudover oprettede man i 1924, under et lærermøde på Folkehjem i Aabenraa, den Sønderjyske Vandrebogsamling. Vandrebogsamlingen gav skolerne mulighed for at låne nogle af de bøger, de ikke selv havde råd til at købe. Bøgerne måtte kun bruges på skolen og kunne ikke tages med hjem. Det var især de skønlitterære værker, der var egnede til at supplere danskundervis-

ningen, hvor specielt læsebøgerne kunne blive meget slidte.

I begyndelsen var det kun skoler i Aabenraa Amt, der kunne benytte sig af denne service, men i 1926 blev det også muligt for skolerne i de øvrige sønderjyske amter. Bogsamlingen blev løbende udvidet med flere sæt. I 1926, kun to år efter dens oprettelse, var bogsamlingen gået fra 29 bogsæt på hver 20 eksemplarer til at indeholde 159 bogsæt. Næsten en seksdobling af samlingen.

Undervisningsmateriale fortsatte med at være et problem. Efterhånden fik man anskaffet det mest nødvendige, men man fortsatte med at opfordre børnene fra det gamle Kongerige til at sende deres brugte skolebøger til Sønderjylland.

Bov Skole, opført i 1909, var en af de 115 nye skoler, der blev bygget i perioden 1900-1914. Selvom mange af disse skoler nok har været præget af manglende vedligeholdelse under krigen, har de næppe været nedslidte.

Genforeningens bedste gave

Den 30. juni 1920 blev den midlertidige sønderjyske skoleordning vedtaget af Rigsdagen. Selvom loven var midlertidig, varede den alligevel med ændringer helt frem til 1939.

Siden er indførelsen af den danske skole blevet kaldt Genforeningens bedste gave. Men selvom det måske rent faktisk var Genforeningens bedste gave, var det ikke nogen nem gave. Den sønderjyske befolkning stødte på mange udfordringer, der skulle løses. Men det er sikkert, at man længe havde glædet sig til, at skolen igen kunne blive dansk. ■

Kilder og litteratur

'Aabenraa amts skoledirektion, skolekrøniker 1920-1945'.

Brøcher, Karl, mfl.: 'Lærerne og folkeskolen gennem 100 år'. 1974.

Fink, Troels: 'Sønderjylland siden genforeningen i 1920'. København 1955.

'Folkeskolen 1918-1933'.

Furdal, Kim: 'Danske læsebøger til Sønderjylland' i: Sønderjysk Månedsskrift 2002.

Furdal, Kim: 'Fra preussiske landkommuner til danske sognekommuner'. Aabenraa 1999.

'Skodsbøl Skole, skolekrønike'.

Jensen, J. H.: 'Landsbylærer i genvundet land'. Aabenraa 1977.

Novrup, Hans: 'Folkeskolen i de sønderjyske landsdele 1920-1942' i: Kulturelle forhold i Sønderjylland 1920-1942. Aabenraa 1943.

Ravn, L. S.: 'Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920'. Aabenraa 1981.

Svensen, Nicolai: 'Sønderjysk skæbne' i: Genforeningens tjeneste. Bind 3. Aabenraa 1968.

Thau, Jens m.fl.: 'Aabenraa Borgerskole 1920-1945'. Aabenraa 1945.

Brandværnsmusik i Sønderjylland

Af Karsten Biering

De frivillige brandværn og brandværnsorkestrene hører til blandt de særlige sønderjyske specialiteter.

Karsten Biering, Center for Arbejderkulturstudier ved Københavns Universitet, har set nærmere på brandværnsorkestrenes historiske baggrund.

Eksempler på brandværksmusik kan høres på cd'en 'Brandværnsmusik i Sønderjylland', udgivet af Center for Arbejderkulturstudier ved Københavns Universitet i samarbejde med Tønder Museum i 2005 og tilrettelagt af Karsten Biering. Cd'en kan købes hos Infoko, Tønder eller på Museum Sønderjylland i Tønder.

MIN INTERESSE for brandværnsmusik opstod, da jeg i 1982 for første gang i mit liv hørte levende musik, spillet af et brandværnsorkester. Det var Willi Christensen, der ledede Egernsund frivillige Brandværnsorkester og leverede meget af musikken til Teglværksspillet 'Til Arbejdet - liv eller død!' Egnsspillet blev opført ved det nedlagte Cathrinesminde Teglværk på Broagerland tre somre i træk fra 1982 til 1984 - og blev i øvrigt genoptaget med stor succes i en ny instruktion og scenografi i 1998.

Jeg fik det privilegium at være medinitiativtager til Teglværksprojektet ved Flensborg Fjord og med båndoptager, foto- og videokamera at deltage i indsamlingen af det erindringsmateriale, som sammen med gamle privatfotos, arbejdsredskaber og teglprodukter kom til at danne grundlag og

inspiration for dramatikerens Søren Christian Hansen. Han havde påtaget sig at skrive dette nye egnsspil ud fra det indsamlede dokumentationsmateriale fra fortiden.

Her interviewede jeg den 14. august 1982 for første gang den tidligere murermester, tidligere formand for Socialdemokratisk Forening og fortsat leder af Egernsund frivillige Brandværnsorkester, Willi Christensen (1909-86). Han havde grundlagt flere ensembler og spillet i lokale blæserorkestre og danseorkestre samt brandværnsorkestret siden midten af 1930'erne. Som så mange andre musikere dengang beherskede han både et blæser- og et strygeinstrument, nemlig althorn og violin. Willi var i øvrigt vokset op i 'Det store Hus' på Rendbjerg Teglværk sammen med fire søskende i en arbejderbolig til seks familier. Begge forældre - Peter og Tekla - var teglværksarbejdere. Det var et blandet ægteskab mellem en dansk mand og en tilvandret tysk pige, der hverken kunne læse eller skrive. Hun var fra byen Kalisz i det nuværende Polen, der dengang lå i den tyske provins Posen. Han var allerede i tysk tid en aktiv formand for fagforeningen, og Tekla gennemførte en berømt enmandsstrejke under Første Verdenskrig (1914-18), mens Peter var ved fronten. Hun opnåede derved samme løn som mændene for det samme akkordarbejde. Willi Christensens forældres historie(r) blev til væsentlige handlingsforløb i Teglværksspillet.

Om de frivillige brandværn

*“Een for alle
Alle for een.
Gud til Ære
Næsten til værn”.*

Dette er mottoet for de frivillige og ulønnede brandværn. Forhistorien er, at de blev oprettet til effektivisering af den lokale brandslukning, der tidligere byggede på tvangsudskrevet deltagelse.

Udbredelsen af de frivillige brandværn er hovedsageligt sket i de tysktalende områder, hvor det tidligst kendte frivillige brandværn på foreningsbasis blev grundlagt i Meissen (Sachsen) 1841. Gennem 1850'erne og 1860'erne fortsatte udbredelsen, og det første frivillige brandværn i Nordslesvig blev oprettet i Tønder 1869. Den nordslesvigske provins blev opdelt i fire amtskredse, der siden 1921 er organiseret i Sønderjysk frivillige Brandværnsforbund.

Der sker en livlig udveksling over landegrænserne mellem de tysktalende områder og Sønderjylland i form af stævner, jubilæer og arrangementer i venskabsbyer og foreninger.

Antallet af frivillige brandværn i Sønderjylland har udviklet sig over en lang årrække. En del blev grundlagt i årene omkring 1880. Under Første Verdenskrig (1914-18) var der naturlig stilstand, mens der efter Genforeningen i 1920 og langt ind i 1940'erne blev oprettet mange frivillige brandværn. I 1990 var der 77 frivillige brandværn med 1.798 medlemmer.

De frivillige brandværn har ikke vundet nogen stor udbredelse i det øvrige Danmark. Med overgangen fra

tysk til dansk styre efter Genforeningen var der en del skepsis fra dansk side mod de frivillige brandværn, hvis uniformerede militære fremtoning, det tyske kommandosprog og de mange Kriegerverein-traditioner faldt mange for brystet. Dansk kommandosprog blev hurtigt indført, og modstanden mod de frivillige brandværn smuldrede bort.

Det var også af betydning, at de frivillige brandværn i perioder med stærke nationale modsætninger var et af de få steder, hvor dansk- og tysksindede kunne mødes om løsning af en opgave til gavn for samfundet. De nationale og politiske brydninger blev på ny aktiveret under besættelsen (1940-45) og i tiden efter. Men også her viste de frivillige brandværn deres indre styrke, hvad angår sammenholdet.

I brandværnenes tidlige historie har medlemssammensætningen været præget af håndværkere, forretningsfolk og offentligt ansatte. Men i dag er der tale om en langt bredere rekruttering.

Nutidens brandværnsorkestre

I 1990 fandtes der 13 brandværnsorkestre i Sønderjylland, i 2006 var antallet faldet til 7. I begyndelsen af brandværnenes historie var det et naturligt krav, at man som medlem af orkestret også skulle være medlem af det lokale frivillige brandværn. Men i dag er et sådant personsammenfald blevet mere og mere sjældent, bl.a. på grund af det tidsmæssige pres med en ugentlig øveaften begge steder, udrykning til brande og musikalsk optræden.

Ikke desto mindre føles brandværnsorkestrene fortsat som integrerede dele af de frivillige brandværn.

Orkestrene modtager økonomisk støtte fra brandværnene bl.a. til indkøb af instrumenter og uniformer. De optræder til brandværnstævner, jubilæums- og stiftelsesfester, ligesom de går i spidsen med fuld musik for optøget gennem byen, der indleder forårs- og efterårsøvelserne, og spiller til medlemmernes runde fødselsdage samt sølv- og guldbryllupper.

Brandværnsorkestrenes repertoire

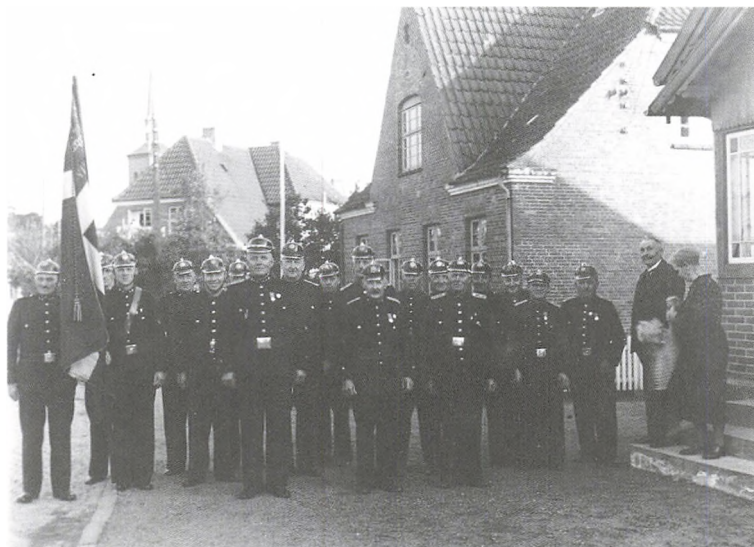
Brandværnsorkestrenes musik omfattede oprindeligt blandt andet horn-signaler, der blev brugt som kommandoer, fra Egernsund frivillige Brandværn kendes for eksempel: 'Brand i Egernsund!' - 'Vand!' - 'Vand holdt!' I det hele taget var repertoiret afpasset til lejlighederne. Brandværnsorkestret i Egernsund har siden 1930'erne spillet til D.S.U. fester (Danmarks Socialdemokratiske Ungdom), fagforeningens og partiafdelingens stiftelsesfester, 1. maj- og grundlovsfesterne m.fl. Derfor var arbej-

dersange en del af dette orkesters repertoire sammen med dansemusik, brugt til de mange baller rundt omkring i foreningslivet.

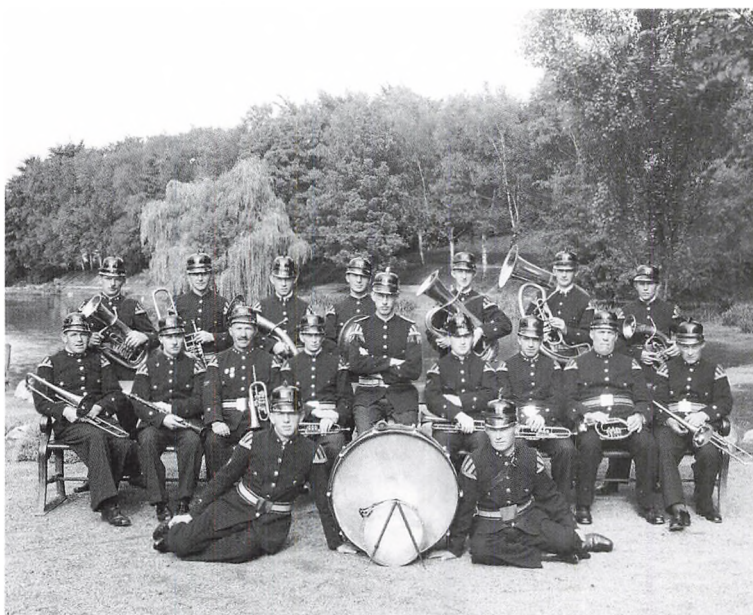
Generelt var repertoiret optogsmarch og dansemusik. Herudover leverer mange brandværnsorkestre den lokale sølvbryllupsmusik. Desuden varetager orkestrene en række andre musikalske opgaver for byen eller lokalsamfundet, f.eks. i forbindelse med de årlige ringriderfester. Men også ved byfester, byjubilæer, arrangementer ved handelsstandsforeningerne og enkelte forretnings salgsfremstød gøres der brug af brandværnsorkestrene. Dette gælder også til underholdning på plejehjemmene.

I dag er det nok mest optogs- og koncertmusik, der er på programmet. Indtægterne går bl.a. til instrumentvedligeholdelse og transportudgifter. To af de 13 brandværnsorkestre har lønnede dirigenter, hentet fra de professionelle orkestre.

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

Jels frivillige brandværn.

Medlemmerne af Sønderborg frivillige brandværsorkester fotograferet i en lidt mere uhøjtidelig stund.

Brandværsorkesterne, der efterhånden også har optaget en del kvindelige medlemmer, er sammensat af diverse (messing)blæsere og slagtøj. Deres forbillede og slægtskab skal søges blandt militærorkesterne og deres funktioner: Dvs. praktisk kommandoføring ved forskellige former for signalering i krig og under øvelser. Desuden varetog man mere ceremonielle musikalske opgaver under parader og revyer. Under marchen angav militærmusikken tempoet og var vigtig både til mandskabets opmuntning og disciplinering. Og ligesom regimentsmusikken i garnisonsbyerne har brandværsorkesterne leveret megen musikalsk underholdning for

byens eller lokalsamfundets borgere.

Repertoiret har tidligere været meget tyskpræget, hvilket ikke er så sært, da mange af brandværsorkesterne netop er grundlagt i tysk tid med preussiske militærmusik- og skyttekorpsstraditioner, og senere har der været meget samkvem med tyske brandværsorkester. Efter Anden Verdenskrig og nok forstærket siden 1970'erne er der overalt i samfundet kommet en dominerende musikalsk indflydelse fra England og USA. Dette gælder i nogen grad også for brandværsorkesterne, ligesom deltagelse i internationale stævner også har betydet en indoptagelse af et bredere repertoire. ■

Sønderjyllands Amt under udvikling og afvikling 1970-2006

Af Gerda Moth Greve og Kirsten Hessellund Clausen

Den 1. januar 2007 forsvandt amterne fra det danske administrative landkort. I den forbindelse iværksatte Museet på Sønderborg Slot og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie en undersøgelse af amtsgården i Aabenraa som arbejdsplads. Projektmedarbejderne Gerda Moth Greve og Kirsten Hessellund Clausen tegner her et portræt af arbejdspladsen gennem 36 år.

PÅ INITIATIV AF MUSEET på Sønderborg Slot og Institut for Sønderjysk Lokalhistorie og med støtte fra Kulturarvsstyrelsen foretog vi i foråret 2006 en undersøgelse af Sønderjyllands Amts centraladministration som arbejdsplads fra oprettelsen i 1970 til nedlæggelsen 1. januar 2007.

Formålet med undersøgelsen var dels at indsamle materiale om kontorkulturen på Amtsgården i Aabenraa, dels at undersøge de politiske og økonomiske betingelsers påvirkning af amtet som arbejdsplads og endelig at beskrive eventuelle forskelle i forvaltningskulturen afdelingerne imellem.

Da vi tog fat på feltarbejdet i begyndelsen af april 2006, stod det hurtigt klart, at medarbejderne generelt opfatter amtet som en god arbejdsplads. Det var derfor ikke vanskeligt at finde medarbejdere, som kunne huske og fortælle om tiden før kommunalreformen i 1970, hvor de fire

gamle amter - Tønder, Haderslev, Aabenraa og Sønderborg - blev sammenlagt til Sønderjyllands Amt. En del medarbejdere blev udlært eller fik deres første ansættelse i et af de gamle amter, fulgte med over i Sønderjyllands Amt i 1970 og har derefter, med eller uden afbrydelse, haft ansættelse på Amtsgården indtil nedlæggelsen.

Normer

Der var en vis indbygget hierarkisk struktur indbygget i tiltaleformerne i tiden før kommunalreformen. Når man henvendte sig til amtmanden eller overordnet personale, skulle det ske i tredje person: 'Vil hr. kontorchefen ...?'. Når en overordnet tiltalte en mandlig underordnet, var det med efternavn: 'Vil Hansen lige ...?', indbyrdes brugte man 'De' og 'hr./fru/frk.', efterfulgt af efternavnet. I amtsborgmester Erik Jessens tid (1970-82) var man gået bort fra tiltale i tredje person, men brugte 'De' og efternavn. I Fredningsplanudvalget holdt man dog op med at sige 'De' til hinanden efter et besøg af den socialdemokratiske kulturminister Niels Matthiassen (kulturminister 1971-73), som sagde 'du' til sit personale. "Kollegaerne sagde allerede da 'du' til hinanden. Det var kun opad i hierarkiet, at man sagde 'De.'" Med Kresten Philipsen som ny amtsborgmester fra 1982 skete der en ændring i om-

gangsformer og ledelsesstil, som blev mere jovial og mindre stiv. Man sagde 'du' og var på fornavn med hinanden, selv med amtsborgmesteren, og sådan var det stadig i 2006.

En kvinde, der var elev hos amtmanden, fortalte, at det lå i luften, at man skulle være anstændigt påklædt. Hvis hun cyklede på arbejde i lange bukser, skiftede hun til kjole, når hun mødte. I Fredningsplanudvalget i tiden før udflytningen til Amtsgården var påklædning og omgangsformer mere afslappet. En medarbejder beskrev forskellen således: "Så kom vi herud (på Amtsgården i 1980). Der gik folk jo med høje hæle og pæn nederdel. Det gør man jo i alle andre forvaltninger end i Teknisk Forvaltning. Det er meget markant endnu." En kvindelig nyansat medarbejder på borgmestergangen fornemmede ty-

deligt, at hun trådte ved siden af, da hun mødte på arbejde iført træsko: "af en eller anden mærkværdig grund har jeg haft træsko og cowboybukser på den ene gang på arbejde, og jeg kan tydeligt huske Erik Jessen, han kiggede fra top til tå og så opad igen ... fordi jeg har haft træsko på, tror jeg," men amtsborgmester Erik Jessen kommenterede det ikke: "nej ... han var en ualmindelig fin mand." Under feltarbejdet observerede vi, at der stadig var tydelige forskelle i medarbejdernes påklædning alt efter, om man befandt sig i Teknisk Forvaltning, i en af de øvrige forvaltninger eller på borgmestergangen, hvor politikere og gæster især færdedes. Ved hovedindgangen og på borgmestergangen, hvor vi var blevet tildelt et stort kontor under feltarbejdet, observerede vi en temmelig formel påklædning hos

Amtsrådet måtte i de første år bruge byrådssalen i Aabenraa til amtsrådsmøderne, og medarbejderne var placeret flere steder rundt omkring i byen. I perioden 1976-82 flyttede personalet ind på den nye amtsgård i takt med færdiggørelsen. Amtsgården er tegnet af arkitekt S. Bräuner fra Sønderborg, der havde fået opgaven sammen med ingeniørfirmaet Sloth Møller i Sønderborg.

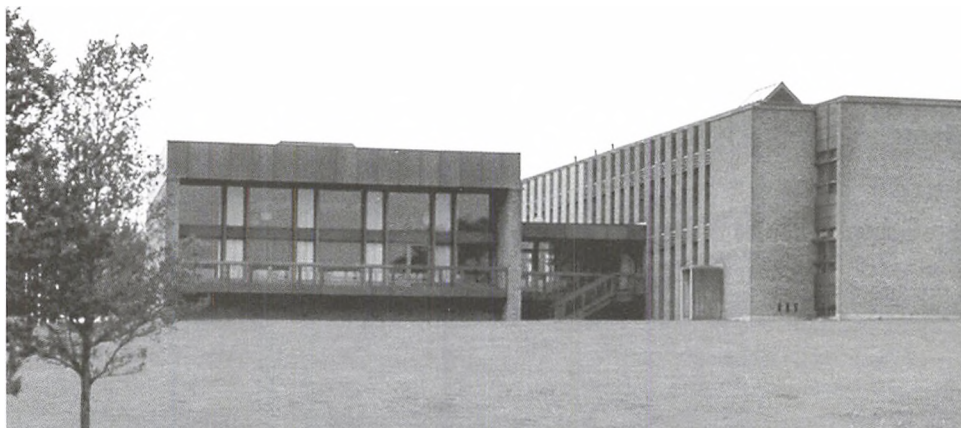

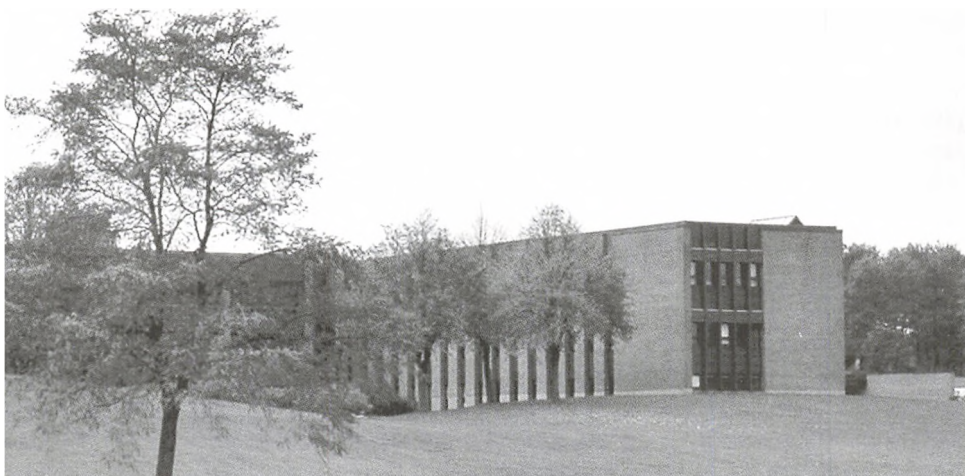
Foto: Jørgen Diswal

personalet, mændene ofte iført mørkt overtøj og mørke sko, de fleste kvinder iført kjole eller nederdel og sko med hårde hæle med højde. Ved bagindgangen ved Teknisk Forvaltning så vi en mere afslappet tøjstil med mange cowboybukser og mange sko med bløde såler, både hos mændene og kvinderne - lydbilledet ved de to indgange var vidt forskelligt. Der var dog grænser for den afslappede stil i Teknisk Forvaltning. Ved arbejde ude i marken var man sig bevidst, at man repræsenterede en myndighed. Det var vigtigt, "at den person man kommer ud og møder - virksomhedslederne - ... er sikre på, at de møder, ikke en turist, men én, der er på arbejde ... der skal være noget værdighed over det."

Kollegialt samvær

Personaleforeningen på Amtsgården var væsentlig for det kollegiale samvær og samhørighedsfølelsen. Foreningen blev stiftet i 1973 på opfordring fra ledelsen på et tidspunkt, hvor Amtsgården endnu ikke var

bygget, og hvor man altså havde til huse forskellige steder i byen. Man anså det for gavnligt at etablere en forening, der på det sociale plan kunne fungere som smeltedigel for de mange enheder med hver deres kultur, som i løbet af de kommende år skulle samles på Amtsgården. Projektet lykkedes, og personaleforeningen blev omtalt som en vigtig faktor for fællesskabsfølelsen blandt personalet. Mere end 90% og i perioder tæt på 100% af de ansatte har været medlemmer af personaleforeningen. Personaleforeningen har gennem årene stået bag et utal af arrangementer med vidt forskelligt indhold: Busture til vigtige fodboldkampe og julemarkeder, kunstudstillinger med lokale kunstnere, teaterture, personalerevyer, sportsarrangementer, julearrangementer. Nogle har været årligt tilbagevendende, traditionsrige arrangementer med deltagelse af både personale og amtsrådspolitikere. Man mødtes på tværs af placeringen i hierarki og afdeling, barrierer blev nedbrudt, og kittet blev styrket. I tiden

Dresskoden på amtsgården har ændret sig gennem årene til det mere uformelle, men helt frem til nedlæggelsen af amtet var der alligevel nogle forskelle. Ved hovedindgangen og på borgmestergangen var påklædningen endnu formel. Mændene var ofte iført mørkt overtøj og mørke sko, mens de fleste kvinder var iført kjole eller nederdel og sko med hårde hæle med højde. Personale, der mødte ved bagindgangen, mødte oftere op i en mere afslappet tøjstil.

op til nedlæggelsen af amtet bar personaleforeningen præg af, at arbejdspladsen var under opbrud. Medlems-tallet var i løbet af 2005 og 2006 faldende, dels som følge af, at en del medarbejdere allerede havde forladt arbejdspladsen, dels fordi nyansatte i sagens natur ikke oplevede det samme behov for at deltage i et fællesskab, som alligevel var i opløsning.

Afdelingsvis havde man også sans for det sociale samvær og så værdien af at mødes under private former. I en enkelt afdeling gav man udtryk for, at man opfattede sig som 'en stor familie'. Man tog del i hinandens private sorger og glæder, der var fødselsdagsgave hvert år og ikke kun ved den runde fødselsdag. Man værnede om fællesskabet og tillagde i den forbindelse tryghed og humor stor betydning for det gode samarbejde i afdelingen: "Hvis du har formået i de gode timer at få opbygget et forhold til hinanden, som gør, at vi har tillid til hinanden ... så får vi ikke den samme konflikt, den dag det kniber. Så den tid du bruger (på sjov og ballade), den kommer du til at spare bagefter

på, at du ikke skal have fat i en eller anden dyr konsulent til 1200 kr. i timen for at lave et eller andet kursus, hvor vi lærer at snakke med hinanden og opføre os ordentligt over for hinanden." I Planafdelingen blev afdelingsmøderne indledt med fællessang. Op til jul legede man 'nisseleg' og var 'nisse' for hinanden. Afdelingens sommerkomsammen kunne foregå som grillaften med børn og ægtefæller ude i naturen. Fagfolk i afdelingen havde researched i årets løb og fundet det perfekte sted. Det var tilsyneladende vigtigt at skabe tid og rum til frikvarter i arbejdsdagen, hvor man kunne dyrke den gode 'ånd' i huset - måske bare med en lille hyggelig eller sjov bemærkning til en kollega på gangen som en påmindelse om, at man var opmærksom og interesseret.

Teknologi og uddelegering

Amtsrådets protokol var tidligere en stor moppedreng i folioformat. Den skulle skrives i hånden. Først foldede man siden i længderetningen, og derefter skrev man dagsordenens punk-

ter i venstre side, mens beslutningerne blev ført på højre side. Denne opsætning kan genkendes fra de enevældige kongers dokumenter, og den anvendes stadig i mange kommunale forvaltninger, også efter indførelse af elektronisk tekstbehandling. En dagsorden til amtsrådsmødet den 8. maj 2006 viser dog, at der skrives over hele siden; Sønderjyllands Amt var altså gået bort fra den gamle skrivemåde.

I de gamle amter skrev kontorpersonalet på skrivestuerne 'skrivelser' efter koncept på en manuel skrivemaskine og med op til syv gennemslag, så det var bare med ikke at slå forkert. Derefter blev der læst korrektur, rettet og læst korrektur nok en gang, inden skrivelsen blev lagt i en underskriftmappe. Hos amtmanden var man så avanceret, at man skrev efter diktafon, først nogle store lp-plader, der kunne sættes i en afspiller, senere med små bånd. Når der skulle laves store sager i mange eksemplarer, måtte man i gang med stencils og duplikator - først med håndkraft, senere med el. Siderne blev så samlet, lagt i pres, limet i ryggen med gaze og fik til

sidst et omslag. Efterhånden vandt de elektriske IBM-skrivemaskiner med kuglehoved indpas på skrivestuerne. I Undervisnings- og Kulturforvaltningen fik man også magnetkortmaskiner, hvilket blev betragtet som et stort fremskridt. Først i 1990 indførte Amtsgården edb.

I 2004 indførte Amtsgården det elektroniske journalsystem ESDH: Elektronisk Sags- og Dokument- Håndtering, og det blev fuldt implementeret i alle afdelinger i 2005. Alligevel lå der store bunker med sager rundt omkring på kontorerne. Sagsbehandlerne havde stadig brug for at have dokumentet i hånden. Så samtidig med elektronikkens fremmarch voksede sagernes tykkelse og kopimaskinernes massefremstilling af dokumenter. Hvor man i 1970'erne ofte kunne nøjes med et stempel eller en påskrift og underskrift på et brev, voksede antallet af sagsakter enormt i takt med, at kravene til sagsbehandlingen steg fra såvel myndighederne som borgerne. Al snak om det papirløse kontor synes at påkalde sig det modsatte: Det papirfulde kontor.

Brugen af e-mail har givet og gav

Amtets vandløbsafdeling på det gamle kredshus i Tønder. Her har de op mod 100 miljømedarbejdere altid følt sig lidt snydt i forhold til Aabenraa, uden de fordele kollegaerne på amtsgården havde med bl.a. den store kantine. Her er det et af glasmosaikkerne i den gamle amtsrådssal, der blev anvendt frem til 1970.

Foto: Jørgen Diswal

stadig anledning til en del usikkerhed. Man var glad for den hurtige kommunikationsform, men havde også svært ved at håndtere dens karakter af telefonsamtale og brev på en gang. Flere nævnte, at de fornemmede en forventning hos borgerne om en hurtigere sagsbehandling, hvis de henvendte sig pr. e-mail. "Vi skal så passe på, at vi ikke ... falder for den fristelse, det er, ligesom at lægge de sager, vi så er i gang med, til side, fordi nu skal han så have en hurtigere behandling, fordi han bruger e-mail. Der skal vi finde en sund balance." Det var den enkelte medarbejder, der påtog sig ansvaret for at finde denne sunde balance, men det var tidskrævende og opfattedes af nogle som en stressfaktor. De e-mails, der blot erstattede et telefonopkald, som tidligere kunne klares i løbet af et øjeblik, krævede nu, at man brugte tid på at formulere sig på en helt anden måde: "... det er aldrig sjusk og hu-vej e-

mails, som man kunne forfalde til. Aldrig nogensinde. Korrekt sprogbrug og korrekt tegnsætning - også i en mail."

Med Carl Holst som amtsborgmester gjorde også mobiltelefonen sit indtog som et naturligt kommunikationsredskab i en moderne virksomhed. Særlige nøglemedarbejdere blev udstyret med en mobiltelefon, der forventedes at være åben - også uden for normal arbejdstid: "Og det sidste nye, det er, at jeg har fået mobiltelefon nu, efter ønske fra Carl Holst, og så sender han så SMS'er. Så jeg tændte den på vej ind i bilen her til morgen ... men så snart jeg tændte den, så ploppede de jo ind ... og det er jo så også et nutidigt krav om, at man er sådan lidt mere nå-bar."

Den teknologiske udvikling, især efter 1990, hvor Amtsgården indførte edb, har haft stor betydning for den opløbning, der skete i hierarkierne. "Sekretæren blev pludselig set som noget andet end en sekretær. ... Men hierarkiet var bevaret. Der var assistenter i bunden, så konsulenter og specialkonsulenter og så folk med ledelsesopgaver." Uanset hierarkiernes bevarelse blev der efter generationsskiftet med Kresten Philipsen som ny amtsborgmester åbnet for muligheden af større selvstændighed i udførelsen af arbejdsopgaverne hos per-

Foto: Jørgen Diswal

I 2001 blev det et krav til kantinen, at den skulle lave en buffet. I starten var der en enhedspris for henholdsvis en stor og en lille tallerken, men da medarbejderne var gode til at stable maden, blev der indført et vægtsystem, så man betalte efter vægt.

sonalet. Man fik en større grad af medindflydelse og selvbestemmelse - 'frihed under ansvar' - i det daglige arbejde. Opgaverne blev uddelegeret, men det var stadigvæk cheferne, der skrev under. Samtidig med indførelsen af ny teknologi voksede kravene til amternes aktiviteter og professionalisme. Det medførte, at en del HK personale ved hjælp af videre- og efteruddannelse opkvalificerede sig og nu udførte sagsbehandling på et højt fagligt niveau. Teknologien har altså reduceret arbejdsdelingen væsentligt og medført både opkvalificering og større lighed i arbejdet, hvilket, ud over en opblødning i hierarkierne, også har en afsmittende betydning for titlerne. I bl.a. planafdelingen, hvor alle arbejdede på et akademisk niveau, kaldte man sig nu 'sagsbehandler', i andre afdelinger var titlen 'konsulent' også meget anvendt. Sagsbehandlerne og konsulenterne havde i 2006 meget stor kompetence og skrev selv under på deres afgørelser. Mange af vores informanter udtrykte glæde over, at de havde 'fået lov' til meget. En medarbejder udtrykte holdningen med et citat fra en chef: "Kompetence, det er s'gu' ikke noget man får, det er, noget man ta'r."

Konsensusdemokrati og borgfred

Amtsborgmester Erik Jessen, der blev betegnet som 'en hædersmand af den gamle skole', lagde linjen med brede konstitueringer og et konsensusdemokrati, som holdt frem til 2006, og som Sønderjyllands Amt er blevet så kendt for. Det gav politisk ro, der forplantede sig ned gennem administrationen, der tilsyneladende var eminent god til at aflæse politikerne. Et

karakteristisk træk hos alle vores informanter var en faglig stolthed, som udmøntede sig i udførelsen af en grundig gennearbejdet sagsbehandling. Den overholdt love og regler, den behandlede borgerne ens og fulgte i øvrigt de politisk godkendte delegationsregler, der definerede de administrative sager, som udgjorde langt de fleste. Administrationen syntes desuden at være vældig dygtig til 'at læse' og tage højde for de politiske signaler. De sager, der skulle forelægges de politiske udvalg og evt. amtsrådet, var så grundigt forberedt, at de næsten altid gik glat igennem: "De sager, der går til udvalget, de er tygget igennem. Dem er der flere, der har tygget i. Og dem har vi overvejet flere gange ... fordi vi går nødigt som forvaltning op med en sag, der ikke er ordentligt gennearbejdet ... vi vil som forvaltning meget, meget nødigt tages med bukserne nede om hælene i, at vi ikke har gjort vores hjemmearbejde godt nok." Proceduren i disse sager var så indarbejdet, at sagsbehandleren ved udarbejdelse af teksten og indstillingen til dagsordenen tillige skrev svarbrevet, der umiddelbart efter behandlingen i det politiske udvalg kunne påføres underskrift og sendes.

Afrunding

Kommunalreformen i 2007 nedlagde amtskommunerne. Sønderjyllands Amt kom altså til at leve fra 1970 til og med 2006, og man kan holde en pæn begravelsestale uden at omgå sandheden. Vi bad alle vores informanter fortælle, hvad de gerne ville huske, og hvad de gerne ville glemme fra Amtsgården. Det, man gerne ville glemme, var svært at svare på for de

fleste, men det kunne være ondsindet sladder og mobning eller oplevelsen af en dårligt håndteret afskedigelse af en kollega. Det, man gerne ville huske, var først og fremmest friheden, selvstændigheden, rummeligheden, gode kollegaer og et godt arbejdsmiljø, hvor vejen fra gulv til loft var kort, og hvor man fik lov til at udfolde sig. Også tryghed nævnes af flere som noget væsentligt: "Det lyder vanvittig banalt, men ... den tryghed, jeg oplever, når jeg går ind ad porten om morgenen, at jeg går ind, og her har jeg det godt. Altså når jeg hilser på mine kollegaer og ligesom siger: her har jeg min plads, jeg har min rolle, jeg har - på godt og ondt - det image, der nu er blevet mit herude, og den følelse af, at her hører jeg til, ... det har jeg det godt med. Den følelse vil

jeg godt huske." Desuden nævnes den gode kantine, en meget flot uddannelsespolitik og selve bygningen med den pragtfulde udsigt over Aabenraa Fjord.

Sønderjyllands Amt stod for et konsensusdemokrati og en borgfred, der gjorde det muligt at opbygge et godt arbejdsmiljø og en god arbejdsplads, som medarbejderne kan mindes med glæde. ■

Kilder

Interview med 24 nuværende og tidligere ansatte på Amtsgården i Aabenraa optaget i april og maj 2006.

Observationer foretaget på Amtsgården i Aabenraa i april og maj 2006.

Foto: Jørgen Diswal

Op til julen 2006 har amtets medarbejdere været travlt beskæftiget med oprydning og pakning af det store arkiv, hvoraf godt 1,5 km er afleveret til Landsarkivet i Aabenraa.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Der var travlt på de sønderjyske råd-huse i sidste kvartal. Travlt havde Rødding Højskole også med at skaffe den nødvendige kapital, der skulle redde Danmarks ældste højskole. H.E. Sørensen ser tilbage på sidste kvartal af 2006.

Strukturreformen

A RETS SIDSTE KVARTAL var i høj grad præget af ændringen i den kommunale og regionale struktur med nedlæggelsen af de 13 amter og 298 kommuner og dannelsen af fem regioner og 98 nye kommuner. Sønderjyllands Amt indgår fra 1. januar 2007 i Region Syddanmark sammen med Fyns og Ribe Amter og en del af Vejle Amt. De 23 sønderjyske kommuner samles omkring de fire købstæder, mens Rødding går sammen med Vejen, og Christiansfeld deles mellem Kolding og Haderslev. Odense bliver som regionens største by den nominelle 'hovedstad', hvordan det så ellers skal forstås, når regionsforvaltningen samles i Vejle. Regionen strækker sig således "fra Bagenkop til Blåvand og fra Thyregod til grænsen", som regionsformand Carl Holst sagde ved årsskiftet (JV).

Amtets opgaver deles mellem kommunerne og regionen. Sidstnævnte skal først og fremmest tage sig af sygehusvæsenet, mens de fleste andre kompetenceområder overgår til kommunerne, herunder miljø, veje og kultur.

De sønderjyske kommuner har valgt at beholde de gamle købstæders våben som kommunevåben om end i let moderniseret udgave. Sønderborg har derudover fået et logo, der er en temmelig fantasiløs efterligning af regionens mærke. Det antyder kommunens geografiske struktur og er samtidig et 'uendelighedssymbol' - i 'tidløst design', som det hedder. Man burde måske betænke, at intet er så tidsbundet som det såkaldt 'tidløse'.

Selv om nogle begejstret har sagt, at sammenslutningen mellem Sønderjylland og amterne mod nord og øst betyder, at hermed er Genforeningen fuldført efter 86 år, og at vi nu endelig er kommet med i 'det gammel la'nd', så er der i dele af den sønderjyske befolkning en ikke ringe skepsis over for, hvad dette vil indebære. Mister Sønderjylland sin særlige identitet - eller kommer sammenslutningen reelt ikke til at betyde den store forskel?

Hvor forskelligt, man opfatter den sag, kan ses af 'Æ Rummelpot's slagord "Sønderjylland forgår, men sønderjyder består" sammenlignet med fhv. skatteminister Frode Sørensens udtalelse på Den tyske Dag i Tinglev: "Man kan afskaffe Sønderjyllands Amt, men man kan aldrig afskaffe Sønderjylland" (No., 7/11). Eller som redaktør Sven-Erik Ravn optimistisk mente: "Det betyder jo bare, at vi rykker Sønderjylland frem til Storebælt".

Men hvad enten vi piber eller syn-

ger, så har vi nu den nye struktur, og så er det bare med at få den til at fungere lige så godt og gerne bedre end den gamle. Altså velkommen til region og nye kommuner!

En spade er en spade

Danfoss-bossen Jørgen Clausen fik ordentlig ørerne i maskinen, da han udtalte til Berlingske Tidende, at "i Risøs og Højteknologifondens bestyrelser, hvor jeg sidder (som formand. HES), er der kønskvotering. Det er gået fint nok, og vi har nogle kompetente kvinder, men der sidder nogle mænd, vi hellere ville have haft, som er endnu mere kompetente."

Clausen ville ikke selv uddybe sin udtalelse, men direktør Ole Daugbjerg, der er ansvarlig for Danfoss' ansigt udadtil, prøvede at gyde olie på de oprørte vande. "Jeg havde gerne set, at det havde handlet mere om

det principielle i kønskvotering end om enkeltpersoner," sagde han og tilføjede: "De fleste er vant til, at Jørgen deltager i debatter. Så kan man ikke altid være venner med alle." Men "vi foretrækker altid at kalde en spade for en spade," sluttede han (JV, 16/12).

Man bør have for øje, at når man kvoterer på den ene eller den anden måde, udelukker man lige så mange som dem, man tager imod. Og hvis man praktiserer positiv særbehandling, er der altid nogen, som bliver genstand for negativ særbehandling. Man kan ikke sige, at man vil have f.eks. ligevægt mellem mænd og kvinder, og at man samtidig altid vælger de bedste efter kvalifikationer. Det savner logik. For det er vel ikke utænkeligt, at der blandt de bedst kvalificerede ville være en overvægt af kvindelige kandidater - for slet ikke at tale om, at det teoretisk også kunne være mænd.

Højskolen reddet

Rødding Højskole, der i sensommeren var i akut fare for at lukke på grund af konkurs, synes nu reddet. Den netop tiltrådte forstander Nis Gellert satte i september en frist på et par uger til at indsamle en million

Rødding Højskole er reddet efter en økonomisk saltvandsindsprøjtning i kraft af en indsamling. Ikke mindst en gave fra Torben Kjeldsen var med til at sikre Danmarks ældste højskole. På billedet ses forretningsmanden Torben Kjeldsen, Herning, sammen med daværende højskoleforstander Nis Gellert til venstre.

Foto: Der Nordschleswiger

kroner som et slags rygstød. Det lykkedes over al forventning, og da man gjorde resultatet endeligt op den 4. december, havde man nået mere end det firdobbelte, også selv om skolens bank ikke ønskede at være med. Der er dog stadig lang vej til en gældfri institution, idet Rødding Højskole har en gæld på over 13 mio. På spørgsmålet, om han selv havde troet på dette resultat, svarede formanden for skolens bestyrelse Søren Vang Rasmussen: "Hvis jeg skal være helt ærlig, så nej. Det her er fuldstændig overvældende" (JV, 5/12).

Gellert havde taget utraditionelle metoder i brug og bl.a. bedt nogle af landets kendteste kulturpersonligheder om at hjælpe med. Den første, der meldte sig, var forfatteren Klaus Rifbjerg, som holdt en oplæsningsaften, hvor entreindtægten gik til skolen.

Det er forstanderens plan at genrejse skolen som en verdenshøjskole under navnet Global School "med focus på sprog og globale emner som konfliktløsning og kulturforståelse," sagde han og tilføjede: "Det kan godt være, at vi er verdens ældste højskole. Men vi er til gengæld også den med det nyeste koncept og den nyeste fortolkning af Grundtvigs tanker" (JV, 5/12).

Chefredaktør Mette Bock skrev begejstret om den folkelige opbakning, der havde reddet skolen: "Alle dommedagsprofetierne om, at enhver kun tænker på sig selv og sin egen bankbog, er blevet gjort til skamme i denne sag. Rødding Højskole er et nationalt klenodie, som man ikke blot lukker. Det har den folkelige opbakning sikret." Men hun mindede også om, at pengene ikke var nok i sig selv: "Eleverne skal have en oplevelse og en øjeåbner for livet - og tage derfra

med lysten til at fortælle om højskolen med begejstring. Det er nemlig den gode oplevelse, der skaffer flere elever" (JV, 13/10).

Tysk en mangelvare

Den danske gymnasiereform, der favoriserer engelsk på bekostning af andre sprog, har betydet, at især tysk, men også f.eks. fransk, spansk og latin søges af langt færre elever. "Men globaliseringen klares ikke med engelsk alene," som formanden for Fransklærerforeningen sagde. Karakteristisk nok er interessen for 'eksotiske' sprog som arabisk og kinesisk stærkt stigende (No.), hvad man vel i og for sig ikke skal beklage.

For tysk har 'reformen' betydet, at mens alle gymnasieelever tidligere havde tysk på skemaet, er det nu kun 30 pct. Det må siges at være lovlig småt, når en femtedel af vor udenrigshandel foregår med Tyskland, som også er vor nærmeste nabo og et land, vi har en stærk kulturel samhørighed med (No.).

Det konservative folketingsmedlem Carina Christensen (nu forbrugermi-nister) sagde, at "vi i vores iver efter at styrke de naturvidenskabelige fag ikke må overse fremmedsprogene. ... Vil vi, at vore unge skal kunne mange sprog, eller vil vi, at de skal være fanatisk engelskfikserede?"

Som en konsekvens heraf holdt man på sønderjyske skoler og institutioner i november en tysk uge, for at eleverne skulle stifte bekendtskab med nabolandets sprog. Bl.a. indledte børnehaven i Padborg et samarbejde med en børnehave i Leck. "Vi er så tæt på hinanden, og det er vigtigt at kunne snakke sammen og forstå hinandens kultur" sagde bibliotekar Maike

Albertsen Zwock fra Padborg, der havde sammensat en 'kuffert' med tyske film og bøger for børn og voksne. Mette Olsen fra Region Sønderjylland-Schleswig bakkede ivrigt op: "Vi vil gerne få folk til at lære tysk og dansk, og dette projekt er tiltalende, fordi det også involverer forældrene. Mange forældre har nemlig fordomme omkring tysk, som de mener er et grammatisk og kedeligt sprog" (Fl.A.).

Ny tysk formand

Det tyske mindretal har fået ny formand for Bund Deutscher Nordschleswiger efter Hans Heinrich Hansen, der har siddet tretten år på posten. Der havde året igennem været en del diskussion om, hvem der skulle efterfølge ham, og flere kandidater havde sagt nej til at opstille. Men godt en måneds tid før valget indvilgede amtsrådsmedlem Hinrich Jürgensen i at modtage posten, og på mindretallets delegeretforsamling i Tinglev den 1. december blev han (som eneste kandidat) enstemmigt valgt (No.).

På Den tyske Dag (5/11) havde Hans Heinrich Hansen holdt sin afskedstale, hvor han bl.a. betonedede, at det havde været hans mål at gøre mindretallet mere synligt og at skabe en ny selvbevidsthed blandt de tyske nordslesvigere. Han kunne med en vis stolthed proklamere, at målet var nået (No.).

Grænseoverskridende

Regionsrådet for Region Sønderjylland-Schleswig skiftede navn til Regionalforsamlingen for ikke at blive forvekslet med regionsrådet i Vejle for Region Syddanmark. Den 15. november konstitueredes bestyrelsen for Regionalforsamlingen ved et

møde i amtsrådssalen i Aabenraa. Venstremanden Jens Andresen, der også er medlem af Regionsrådet, blev formand med kredspræsident Johannes Petersen, Slesvig, som næstformand. Derudover består bestyrelsen af overborgmester Klaus Tscheuschner, Flensborg, og borgmester Jan Prokopek Jensen, Sønderborg.

Før konstitueringen havde den afgående formand, amtsborgmester og nu regionsrådsformand, Carl Holst, i sin tale sagt, at "til den mentale forståelse hører også, at man kender hinandens sprog, bl.a. for at fjerne informationsbarrieren i grænselandet." Man skulle sætte lighederne i forgrunden i stedet for det, der skiller. Som repræsentant for det danske mindretal i Sydslesvig sagde borgmester Andreas Lorenzen, Havetoftløjt, at "vi må sørge for at lære vore unge i alle skoler både syd og nord for grænsen begge sprog. Det er vigtigt, at vi kan snakke sammen" (Fl.A., No.).

Ved et møde i Flensborg Handelskammer 7/12 drøftede repræsentanter for erhvervslivet i Syddanmark og Slesvig-Holsten det grænseoverskridende samarbejde. Her udtalte ministerpræsident Peter Harry Carstensen, at det var lige så vigtigt for Slesvig-Holsten at se mod nord som sydover mod Hamburg, ligesom Carl Holst på det kraftigste understregede betydningen af et grænseoverskridende samarbejde i regionen (Fl.A.).

Hertil skrev Flensborg Avis i en kommentar, at man godt kunne ønske sig "mere politisk dynamik fra begge sider" for at skabe et "tyskdansk vækstområde hen over grænsen." Chefredaktør Bjarne Lønborg fortsatte: "Både en forbedret infrastruktur og en målrettet politisk-

økonomisk indsats for at gøre grænseregionen attraktiv for nye virksomheder og investorer bør lige nu prioriteres over kæmpeinvesteringer i en fast Fehmernforbindelse - og ikke omvendt. Når først strukturerne og de ideelle rammebetingelser er på plads i Sydslesvig/Sønderjylland, er der næppe risiko for, at en senere fast forbindelse i øst vil afskære det vestlige grænseområde som en blindtarm" (Fl.A.).

Få dage senere betegnede landdagsmand Lars Harms (SSV) planerne om en Fehmernbro som "en luksus, man først har råd til, når der ikke er andre trafikpolitiske problemer" (Fl.A., 16/12).

Diskriminering

Slesvig-Flensborg amt har bestemt, at børnene på den danske skole i Skovlund (Schafflund) ikke må køre med de offentlige busser inden for 2 og 4 km's grænse, mens børn i de tyske skoler gerne må. Flensborg Avis kaldte det en "horribel diskriminering," og forældrene skrev, at "vi forstår det simpelthen ikke," al den stund busserne kører under alle omstændigheder.

"Vi går den mørke tid i møde med kulde, regn, blæst, frost og sne. Vore elever må stadig selv sørge for at komme i skole, mens vennerne vinker fra en varm bus. - Vi betaler også skat til den tyske stat," udtalte Samarbejdsrådet ved Skovlund-Valsbøl Danske Skole (Fl.A., 6/10).

Dagbog

4. oktober: En række bestyrelsesmedlemmer fra Dansk Folkepartis sønderjyske afdelinger ekskluderes af partiet efter kritik af partiledelsen for central styring. Det lokale folketingsmedlem Søren Krarup beklager udsmidningen (alle medier).

5. oktober: Den tyske brillefabrikant Günther Fielmann har købt det gamle hertugslot i Plön og sat det i stand. Det skal fremover tjene som bl.a. optikerakademi (No., Fl.A.).

9. oktober: En navnløs tysk religiøs sekt kom i svære vanskeligheder på Rømø strand, da den troede at kunne holde tidevandet tilbage ved hjælp af bønner og salmesang (JV).

11. oktober: Verdens ældste orgelfabrik, Marcussen & Søn i Aabenraa, fejrer 200-års jubilæum. Virksomheden ledes af Claudia Zachariassen,

Højer mølle har fået vingerne på igen efter en større renovering af møllen.

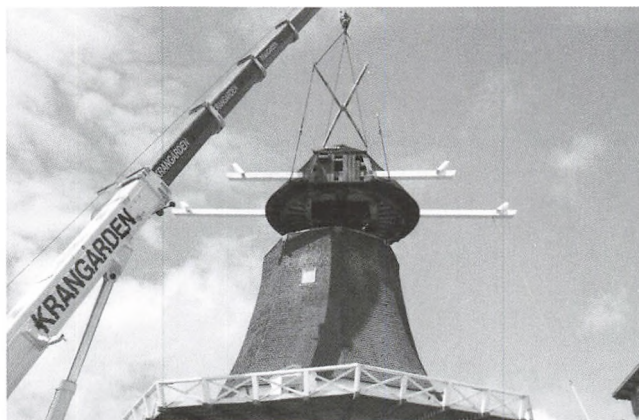

Foto: Elsemarie Dam-Jensen

der er 7. generation efter grundlæggeren Jürgen Marcussen. I de 200 år er der fremstillet 1125 orgler (No., JV, Kristeligt Dagblad).

JydskeVestkysten overtages delvis af den engelske mediegigant Mecom, der for kort tid siden købte Berlingske Officin, der ejer halvdelen af Syddanske Medier (JV).

13. oktober: Naturmælks mejeri i Broderup, der drives af Christa og Günther Lorenzen, tildeles Økologisk Landsforenings guldmedalje for den gode smag i deres biodynamiske gårdmælk (JV).

DR, TV2 og Kabel Deutschland indgår et forlig, så der fortsat kan vises dansk fjernsyn i Sydslesvig (JV).

19. oktober: Den rekonstruerede ringrenderbane fra renæssancen ved Sønderborg Slot indvies (No.).

20. oktober: De forskellige afdelinger inden for HK i Sønderjylland sluttet sammen (JV).

24. oktober: Institut for Grænseregionsforskning flytter fra Aabenraa til Sønderborg og får som en del af Syddansk Universitet hjemme i Alsion (JV).

26. oktober: Der opsættes en tresproget informationstavle om det ødelagte tyske monument på Dybbøl Banke (No.).

27. oktober: Rømø-Tønder Turistforening vil fremover kun have kontorer i Tønder, Rømø og Arrild Ferieby. Det betyder bl.a., at man afbryder samarbejdet med Museet Holmen i Løgumkloster, som samtidig meddeler, at man næste år viser en udstilling med den verdensberømte tyske forfatter og billedkunstner Günther Grass (JV).

31. oktober: Nye fund i vaden af bl.a. romerske potteskår og rester af trækonstruktioner viser, at der allerede o. 300 e. Kr. har været bosættelse i marsken vest for Pelvorm (No.).

Fysioterapeut Anne Helene Michelsen, Aabenraa, der i 1958 oprettede museet Jacob Michelsens Gård i sit barndomshjem i Kolstrup, dør 92 år (JV).

2. november: Museumsinspektør Nis Hardt, Dannevirkegården, modtager Grænseforeningens Kulturpris 2006 ved foreningens årsmøde på Nyborg Strand (Fl.A.).

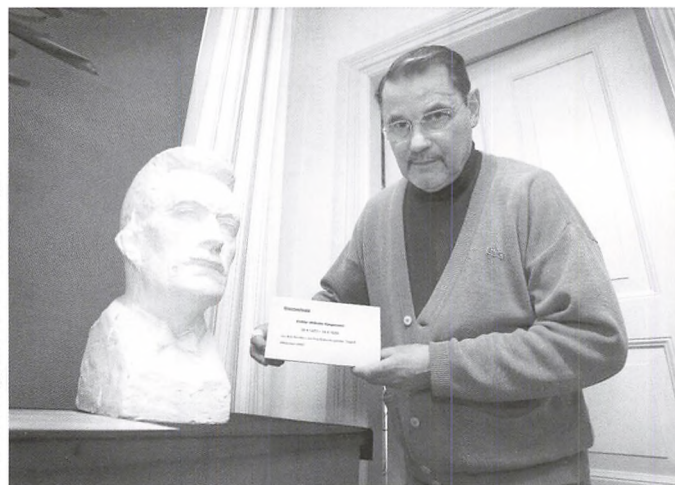

Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger

Deutsches Schulmuseum Nord-schleswig på Jørgensgård i Aabenraa har modtaget en buste af rektor Koopmann, der i 1930'erne stod for oprettelsen af et halvt hundrede tyske skoler i landsdelen.

Tønder har slået sig ned som landets juleby. Det har ikke blot trukket handel til byen, men også julemænd og nissekoner. Her bliver en julemand og nissekone viet på Tønder rådhus den 13. november.

3. november: Der afholdes Synnejysk Sangawten i Sønderjyllandshallen med 800 deltagere (JV).

Bilforhandlerne Frank List fra Haderslev og Peter Barsøe fra Aabenraa idømmes tre og et halvt års fængsel og en bøde på 59 mio. kroner for bl.a. momssvig af særlig grov karakter (JV).

6. november: Ballum udnævnes til Årets Landsby 2006 (JV).

Danske, svenske og tyske nazister har under falsk navn lejet Fårhus Forsamlingshus til en fest. Bestyrelsen overvejer, hvad man skal gøre for at undgå noget lignende i fremtiden (JV, No.).

På Flensborghus afholdes en konference om Norden og Europa med deltagere fra alle de nordiske lande samt Sydslesvig (Fl.A.).

7. november: Den Nordslesvigske Kvindeforening ser sig nødsaget til at lukke Rømmø Kur og Rekreation, efter at regionen har meddelt, at man ikke fremover agter at henvise patienter til stedet. Beslutningen vækker både bestyrtelse og harme (JV).

9. november: Soldater fra Danmark, Tyskland og Østrig sætter krigsminde-mærker i Sydslesvig og Danmark i stand (No.).

17. november: Politikens mestertegner Johannes Bo Bojesen, født i Aabenraa, dør 83 år.

21. november: A.P. Møllerfonden giver 2,9 mio. kr. til Folkehjem, bl.a. til moderne AV-udstyr (JV). Fjorten dage

Foto: Erik Petersen. Der Nordschleswiger

senere skænker fonden 13,5 mio. kr. til et musikhus for Slesvigske Musikkorps i Haderslev (No., 6/12).

22. november: Efter lukningen af slagteriet i Grindsted udvider Danish Crown i Blans, hvor der skal ansættes yderligere 150 mand (JV).

Præsten og forfatteren Preben Thomsen, København, tidl. Møgeltønder, dør 73 år (Kristeligt Dagblad).

Heinz Saxburger, Rinkenæs, der er medlem af bestyrelsen i Æ Synnejysk Forening, foreslår, at der opsættes skilte med de sønderjyske/slesvigske løver ved grænserne til Sønderjylland og Sydslesvig (No.). Afdelingschef Svend Petersen, Aabenraa Kommune, er ikke begejstret. "Det er også et spørgsmål om, hvad Sønderjylland er, og hvor grænserne går. Er det Sønderjylland fra før 1864, der skal markeres, eller Sønderjylland efter 1920, eller hvad er det for et Sønderjylland?," spørger han, for så vidt meget relevant. Saxburger mener, man kan sætte dem samme sted, som amtsskiltene stod før årsskiftet (JV, 31/12).

23. november: Forfatteren Birte Blønd modtager Marcus Lauesens Mindelegat på Folkehjem (JV, Fl.A., No.).

25. november: Trafikminister Flemming Hansen giver definitivt afslag på yderligere tilskud til Rejsbydiget med den begrundelse, at "den del af fordyrelsen, der vedrører prisregule-

ring, er staten uvedkommende" (JV).

26. november: Alision i Sønderborg indvies ved en stor folkefest (JV).

28. november: Aabenraa Kommune overtager Frøslevlejren, der tidligere har været en selvstændig institution under Sønderjyllands Amt og Bov Kommune (JV).

29. november: Sydbanks aktier registreres som nr. 16 blandt de mest omsatte og efterspurgte aktier på Københavns Fondsbørs. Det er første gang, et firma i Sønderjylland figurerer på den liste. Banken forventer i øvrigt at komme med det bedste årsresultat nogen sinde, og aktiernes værdi er i løbet af 2006 steget med 6 mia. kr. til 17 mia. (JV).

1. december: Den tyske børnehave i Sønderborg fik fortalt på tysk i Dybbøl Mølle af stedets daglige leder Steen Jørgensen. Det er første gang, der har været et arrangement i møllen på tysk (No.).

3. december: Selv om selve produktionen flyttes til Kina, bliver Mærsk Container Industris hovedkontor i Tinglev (JV).

5. december: Tidligere spejderchef for Det Danske Pigespejderkorps Ellen Arkil, Haderslev, dør, 94 år.

6. december: Underdirektør Poul Bruun fra International Transport Danmark kræver på de danske eksportvognmænds vegne, at motorvejen gennem Sønderjylland udvides til seks spor (No.).

7. december: Bryggeriet Fuglsang går ud af året med et underskud på 20,5 mio. kr., det dårligste resultat i firmaets mere end 100-årige historie (No.).

Det ambitiøse milliardprojekt Nordseeland ved Emmerlev opgives (JV).

9. december: Skrydstruppiggen kommer 'hjem' til museet i Haderslev, udlånt for nogle måneder af Nationalmuseet, hvor hun ellers 'bor' (JV, No., Fl.A.).

Noldes kvindeportræt 'Nadja' fra 1919, der har været forsvundet i 27 år, findes på et loft i Bayern af en 84-årig mand, hvis datter sandsynligvis havde været involveret i tyveri af billedet i 1979. Dets værdi anslås til omkring 6 mio. kr. (No.).

13. december: Ved Sebbelev på Als udgraver arkæologer fra Museum Sønderjylland et borganlæg fra 1200-tallet, der muligvis har tilhørt biskoppen i Slesvig (No.).

SSV vil i Landdagen i Kiel stemme for finanslovsforslaget på grund af regeringens mindretalspolitiske udspil (Fl.A.).

Kort før lukningen af Sønderjyllands Amt blev den sidste amtsborgmester Carl Holst, som sine to forgængere, foreviget på et portræt. Kunstneren er Peter Carlsen fra København. Efter nedlæggelsen af amtet overgår malerierne til Museum Sønderjylland.

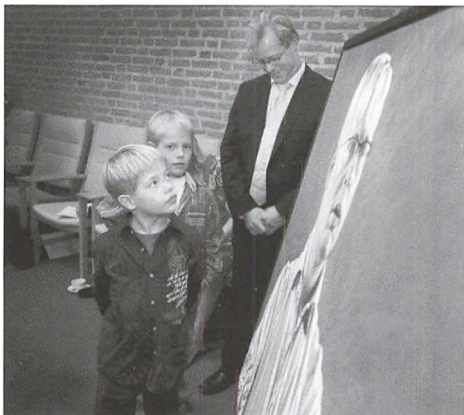

Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger

16. december: Det 800 år gamle St. Johannes Kloster i Slesvig skal restaureres for ca. to mio. kr. Det er det bedst bevarede klosteranlæg i Slesvig-Holsten (Fl.A.).

Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot får af Sønderborg Kommune overdraget det æresborgerbrev, som ubådsfører Max Valentiner fik i 1917 som byens tak for hans indsats i Første Verdenskrig. Efter Genforeningen gav han afkald på æresborgereskabet, fordi det var nationalpolitisk omstridt. Han døde i 1949, og sidst i 1990'erne forærede hans efterkommere æresborgerbrevet til Sønderborg Kommune (JV).

19. december: I det nordlige Sydslesvig bliver vejskilte, der henviser til danske lokaliteter, nu forsynet med danske stednavne. Nord for grænsen står tyske stednavne stadig angivet på dansk (Fl.A.). Det er dog en sandhed med modifikation, idet man ved omfartsvejen omkring Tønder i snart mange år har kunnet se henvisning til Niebüll.

21. december: Produktionshøjskolen i Ø. Gasse ved Skærbæk erklæres konkurs, da Tønder Kommune ikke vil dække årets driftsunderskud, som på den måde tørres af på skolens kreditorer (JV).

22. december: Amtsborgmester Carl Holst overdrager trafikminister Flemming Hansen de 234 mio. kr., som amtet havde sparet op til motorvejen til Als, idet staten nu overtager anlægningen. Trafikministeren lover vejen færdig i 2012 (No.).

23. december: Efter forslag fra Sundhedsstyrelsen skal der etableres fire redningshelikoptere til at betjene de fire regioner. Den ene skal muligvis stationeres i Skrydstrup. I 2006 har

helikopteren fra Nibøl foretaget 111 assistenceflyvninger på dansk område mellem hovedvej A1 og grænsen (Fl.A.).

28. december: Firmaet VM-Flag og Flagstænger i Brørup har stærkt stigende eksport af flagstænger til Tyskland. Bl.a. har man det sidste år leveret flagstænger til 200 sommerhuse på Sild. Den tyske interesse for at hejse flaget er noget nyt (No.).

I Havneby præsenteres planerne for et nyt indkøbs- og feriecenter mellem Havneby Kro og Røgeriet. Her skal være en brugsforening, mindre forretninger og 31 lejligheder (JV, No.).

Firmaet Wind i Nykøbing Mors har planer om at opsætte elleve vindmøller på 92 og 150 meters højde ved Rens (JV).

Amtskonsulent for DGI i Sønderjylland 1995-2001, Anders Runge, Odense, dør 42 år. Han stod for planlægning og koordination af Landstævnet i Haderslev 2006, men måtte på grund af sygdom opgive selv at lede stævnet (JV).

29. december: Hamburgs Universitet meddeler, at Instituttet for Skandinavistik, hvor der bl.a. undervises i dansk, svensk og norsk, lukkes senest 2010. I stedet oprettes et institut for Nordeuropastudier, hvor de skandinaviske sprog erstattes af bl.a. finsk og estisk. I øjeblikket har den danske lektor Else Kjær 60 studenter på sine hold i dansk sprog og litteratur (No.).

30. december: Lokalhistorikeren Frands Gregersen, Aabenraa, dør 86 år. ■

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Ballonskipperen

Finn Slumstrup: 'Ballonskipperen'. Fra Benniksgaard til Mejeriselskabet Danmark. En bog om Knud Friis. Poul Kristensens Forlag, Herning 2006. 124 sider, ill. Pris: 148 kr.

BALLONSKIPPEREN ER TITLEN på denne bog af Finn Slumstrup om hans svigerfar 'Bonden på Benniksgaard', Knud Friis, der havde en vision om en sammenslutning af de danske andelsmejerier i en stor organisation. Det endelig mål nåede Knud Friis ikke at opleve, men han var i 1970 med til at danne Mejeriselskabet Danmark, som han også blev den første formand for. Der skulle gå endnu 29 år, før Knud Friis' drøm gik i opfyldelse ved fusionen af MD Food med Kløver Mælk i 1999, så det nye selskab sad på 90% af hjemmemarkedet.

Det er blevet et kærligt og indlevende portræt af familiemennesket, men nok så meget af organisationsmennesket Knud Friis, der i sidste ende betalte den højeste pris for at nå målet. Efter at have læst bogen er man ikke i tvivl om, at Knud Friis ikke blot havde en vision, men også var et af disse fokuserede mennesker, der arbejder benhårdt for at nå målet, og som 1 1/2 år efter dannelsen af mejeriselskabet i 1970 døde i en alder af kun 52 år. Det får man også en tydelig fornemmelse af i kapitlet 'Stemmer: Bømené', hvor sønnen Jens bl.a. fortæller: "Han var fabelagtig til at komme med fortryllende undskyldninger for, hvorfor han ikke var der. Gang på gang svigtede han aftaler, som vi havde - ferieaftaler eller for ham måske små aftaler, der faktisk var store for os." Selv om bogen rummer mange smukke ord fra børnene, er man ikke i tvivl om, at han i sjælden grad var determineret for at nå det store mål.

Finn Slumstrup stiller til sidst spørgsmålet, om Knud Friis brugte sit liv forkert, men svarer selv nej: "Der er meget langt fra at blive rystet over omkostningerne og til at mene man har brugt sit liv forkert." Dermed tager han også afstand fra den prioritering mellem familieliv og arbejdsliv, som mange ville vælge i dag. Knud Friis var

ikke nogen tragisk skikkelse, men var klar over, at der ikke var noget alternativ til den udvikling inden for mejerisektoren, som han var talsmand for.

Bogen er uhyre velskrevet og derfor også hurtigt læst, men jeg er nok den lidt gammeldags type, der har det lidt svært med at skulle frem til side 114 for at få en forklaring på bogens kryptiske titel. *kf*

Glade sommerminder

'På Naldtang der har man det godt'. Festskrift i anledning af 50-året for FDDB's overtagelse af Naldtanglejren. Red. Kim Furdal, Aabenraa 2006. 48 sider, ill.

FORENINGEN DE DANSKE BØRNEINSTITUTIONER i Aabenraa overtog i 1956 en sommerlejr ved Naldtang øst for Aabenraa ved Als-fjord. Over 75% af alle børn i Aabenraa kommune har her tilbragt herlige uger om sommeren, for kolonien er ideelt beliggende ved vandet.

Det lille festskrift om Naldtanglejren er især af interesse for de talrige børn, der har nydt at være her, og for deres forældre. Men takket være en god indledning om koloniens historie, skrevet af arkivar Birgitte Thomsen, bredes perspektivet ud, så heftet bliver læseværdig, også for dem, der aldrig har spist tykmælk på Naldtang eller badet i Als-fjord.

Kolonien hed oprindeligt Solbakken og var ejet af DNSAP 1941-1945, og efter befrielsen blev den konfiskeret af den danske stat. Det er lykkedes Birgitte Thomsen at finde en skildring fra et kvindeligt partimedlem om de glade dage på Solbakken i begyndelsen af 1940'erne, hvor kolonien kunne opleve besøg af 'Danmarks store læge', Fritz Clausen.

Fokus i heftet ligger naturligvis på de 50 år som koloni for børneinstitutionerne i Aabenraa, og her er indledningen suppleret med bidrag fra brugere og fra pædagoger. Et fint tidsbillede giver Matea Iversen med en skildring af, hvorledes hun som bestyrelsesmedlem deltog i forårsklaringen og blandt andet skulle fernisere

bræddegulvene, før børnene ankom.

Heftet er illustreret med mange farvebilleder og giver alt i alt et godt indblik i begrebet sommerkoloni og skiftende tiders pædagogiske principper. *Inge Adriansen*

Grænsen ligger fast!

Karen Gram-Skjoldager: 'Grænsen ligger fast! Det sønderjyske spørgsmål i dansk udenrigs- og indenrigspolitik 1920 - 1940'. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland Nr. 95, Aabenraa 2006. 167 sider, ill. Pris 128 kr. for medlemmer, bogladepris 188 kr.

DEN DANSK-TYSKE GRÆNSE af 1920 var fastlagt efter princippet om folkenes selvbestemmelsesret og med de sejrende stormagters velsignelse. To afgørende faktorer skabte imidlertid usikkerhed om stabiliteten: manglende tysk anerkendelse af grænsedragningen samt det tyske mindretals aktive indsats for en grænserevision. Karen Gram-Skjoldager beskriver, hvorledes disse faktorer var af helt afgørende betydning for den danske udenrigspolitik i mellemkrigsårene, og hvilken afsmittende virkning det fik for den indenrigspolitiske linje, skiftende regeringer anlagde på sønderjyske forhold.

Bogen falder i to dele. Først en kronologisk gennemgang af grænsespørgsmålets indvirkning på udenrigspolitikken, hvor det så at sige blev tiet ihjel i spændingsfeltet mellem hævdvunden dansk neutralitetspolitik og ønsket om at vise imødekommenhed over for landets magtfulde nabo mod syd. Dernæst en udredning af grænseproblematikkens udmøntning i indenrigspolitikken, hvor der hurtigt opstod et modsætningsforhold mellem udenrigsministeriets plan om at holde en lav profil og lokale politikeres og administratorers ønsker om i højere grad at hævde dansk suverænitet i landsdelen.

Der er tale om et optryk af forfatterens speciale. Set fra den almene læsers synspunkt ville bogen have vundet ved at være frigjort fra specialeformen; der er imidler-

tid intet til hinder for at springe indledningens forskningsoversigt og gennemgang af kildemateriale over og gå direkte til emnet. Ikke mindst afsnittet om den administrative praksis i Sønderjylland er interessant læsning. Karen Gram-Skjoldager skriver godt, og de sort-hvide illustrationer er velvalgte. *Britta Bargfeldt*

Friesland

'Die Frieslande'. Herausgegeben im Auftrag des Interfriesischen Rates von Thomas Steensen. Bredstedt, Nordfriisk Institut, 2006. 128 sider, ill. Pris: 14,80 Euro.

BOGENS ERKLÆREDE MÅL er at give et overblik over frisisk historie, sprog og kultur i hhv. hollandsk Westfriesland og tyske Ost- og Nordfriesland. Friserne har aldrig udgjort en politisk enhed, men er bundet sammen af en kultur, præget af en natur, hvor samspillet med havet spiller en stor rolle. Dette slår Thomas Steensen fast i sit indledende kapitel om den fælles frisiske baggrund. Herefter følger afsnit om hvert enkelt af de tre områder. Piet Hemming, der har en samfundsvidenskabelig baggrund, tager i sin skildring af Westfriesland i dag udgangspunkt i de store forandringer, den hollandske provins har gennemgået i sidste halvdel af forrige århundrede, hvor landbruget blev fortrængt som hovederhverv. Historikeren Hajo van Lengen giver et mestendels historisk rids af Ostfriesland. Endelig slutter Thomas Steensen af med at berette om Nordfrieslands og især den frisiske bevægelses historie.

Hvad Steensen betragter som 'typisk frisisk', nemlig mangfoldighed snarere end ensartethed, kan med god grund også siges om det foreliggende værk. De enkelte afsnit er informative, men har forskelligt sigte, hvilket kan gøre det vanskeligt at se, hvilken målgruppe bogen henvender sig til. Uden registre har den begrænset værdi som opslagsværk. Der er til gengæld mange farveillustrationer samt en litteraturfortegnelse.

Britta Bargfeldt
fortsættes side 78

Et omsværmet pigebarn Af Merete Boel Essenbæk

EN FORSOMMERDAG i bronzealderen omkring 1300 f. Kr. døde en ung kvinde på ca. 18 år.

Hun var af fornem slægt og fik derfor en højbegravelse i egekiste, som passede til hendes sociale tilhørsforhold. Inden hun blev lagt til hvile på en kohud, hvorpå der var drysset et lag af skærmblomster og skovkørvel, blev hun iklædt en raffineret ulden bluse med broderi samt en kjole, der bestod af et sammensyet tæppe. Over hende blev der lagt to fir-kantede tæpper.

Hendes udstyr til livets sidste rejse bestod af to ørenringe i dobbelttrådet 24 karats guld samt en hornkam, der var bundet fast til et 3 meter langt brikvævet bælte. Gaverne, som hun fik med sig, var ikke prangende. Det var derimod hendes frisure. Flettet, opsat med valk og holdt sammen med uldsnøre, hårnet af hestehår og kyse i spranget uldgarn.

En høj bestående af græstørv fra ca. 1 tdr. land blev bygget op over kisten. Nogle år senere blev højen udvidet,

idet to egekister blev begravet i siden af højen, og den har nu været mindst 4 meter høj og 24 meter i diameter.

Skrydstrupkvinden er ikke et rigt fund set med nutidens øjne. Hun er derimod et unikt nationalt klenodie, fordi gunstige bevaringsforhold har betydet, at vi i dag kan betragte noget af verdens ældste tøj og frisure og dermed komme lidt tættere på vore forfædres liv og død.

I juli 1935 blev hun, den unge kvinde med det askeblonde hår, udgravet under stor bevågenhed fra nær og fjern. Udgravningen stod Haderslev Museums leder C.M. Lund for, og på sit arbejdshold havde han sit barnebarn Walter. Walter førte dagbog, og han nævner bl.a., at der kom omkring 6000 mennesker for at se hende. Han skriver: "...saa man kan jo godt kalde hende omsværmet."

Nu er det omsværmede pigebarn så atter kommet hjem efter sit 72 år lange ophold i hovedstaden. Desværre kun på kort visit, mens Nationalmuseet bygger deres oldtidsudstilling om. Skrydstrupkvinden kan, sammen med Nybølmanden, bronzesværdene fra de to andre grave i Skrydstrupkvindens høj og udgravningerne af bronzealderhusene ved Vojens, ses på Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev frem til begyndelsen af august 2007.

I forbindelse med udstillingen er der udarbejdet skolemateriale, postkort og en plakat. Walters beretning fra udgravningen kan desuden købes i hæfteform. ■

Foto: Egil Søbye

Nutid og fortid mødes. Ved åbningen af udstillingen var en af museets ansatte klædt i en kopi af Skrydstrupkvindens dragt, og håret var sat i den flotte komplicerede frisure.

- Indtil 1. august* Arkæologi Haderslev. Oldtid og middelalder
Skrydstrupkvinden - Sønderjyllands første guld-
alder.
- 10. marts - 25. april* Kunstudstilling. 'Jorn' 70 stk. litografiske arbejder
af Asger Jorn, udført i trykkeriet Clot, Frankrig.
- 13. marts - 10. juni* Slesvigske Vognsamling
'Karetmager i fortid og nutid'. Udstilling om ka-
retmageriets faglige historie fra middelalderens
hjulmagere over byernes karetmagere til bilernes
karosseribyggere, og dels udviklingen af karetma-
gerens arbejde fra oldtidsvognen over landbrugets
stivvogn til de store flotte kareter og de første bi-
ler med træchassier.
- Fra 12. januar* Kulturhistorie Aabenraa.
Søfart - landbrug - byhistorie
Udstilling med nye og gamle genstande anskaffet
i 2005 og 2006.
- Fra 9. februar* 'Liv og død' - Tro om døden.
- 12. januar - 9. april* Kunstmuseet Brundlund Slot
'15+15 nu også med farver'. Grænselandsudstil-
lingen skaber værker efter kunstmuseets samling.
- Januar - december 2007* 'C.W. Eckersberg'. Udstilling af værker af maleren
C.W. Eckersberg fra Museum Sønderjyllands sam-
ling.
- Indtil 29. april* Kulturhistorie Tønder
'Guldsmed og kådner ...' - En udstilling om guld-
smedene i Løgumkloster og deres arbejder fra
1700-tallet og frem til omkring 1900.
- Permanent* Naturhistorie og palæontologi. Gram Lergrav
Udstilling af Gram Lergravs fossiler.

Bliv løbende opdateret på

Kongeblod og fyrstedrømme

Karsten Hermansen: 'Kongeblod og fyrstedrømme. Portræt af hertug Hans den Yngre'. Ærø Museum, Ærøskøbing 2006. 130 sider, ill. Pris: 228 kr.

DE SØNDERJYSKE HERTUGER har fået en renæssance, hvilket en del bøger de senere år tydeligt viser. En af de mest spændende af disse hertuger er Hans den Yngre, der portrætteres gennem 10 milepæle i sit liv.

Først gennemgås kongesønnens fødsel og ægteskab samt stridighederne med de underordnede landbrugere og med de slesvig-holstenske stænderforsamlinger, der nægtede at anerkende hertugen som regerende fyrste - til hertugens livslange fortrydelse.

Også hertugens bestræbelser for at udbygge og arrondere sit område og de deraf følgende stridigheder med kongemagten, først broderen Frederik II og senere formynderstyret for Christian IV, behandles, og selv om det i mange tilfælde er vanskeligt overskuelige juridiske problemer, der behandles, bliver det hele belyst på en velskrevet og forståelig måde.

Det samme gælder hertugens familiepolitik og testamente - og dermed indledningen til historien om de fem små hertugdømmer Sønderborg, Nordborg, Ærø, Glücksborg og Plön, der kom ud af hertugens i øvrigt ret begrænsede territorium.

Sammerrigtende gør forfatteren op med det negative og tyranniske omdømme, hertugen har fået for sin hensynsløse behandling af undersåtterne på landet, bl.a. fremsat af biskoppen over Als, Jørgen Hansen, der havde været på kant med de augustenburgske hertuger, der stammede fra Hans den Yngre, inden deres flugt 1848.

Dette opgør må siges at være berettiget. Selv om hertugens købstads- og handelspolitik (som i de fleste andre biografier over hertugen) kun omtales perifert, må hertugen nok siges på en dygtig måde at have ført en nidkær merkantilistisk/kameralistisk politik, der på adskillige punkter lignede den politik, som svogeren,

kurfyrste August I af Sachsen, anvendte i Dresden og omegn; efter kurfyrstens død ægtede hertug Hans den Yngre i øvrigt dennes unge enke, Agnes Hedvig.

Dette medførte stigende arbejdsbyrder, men også øget velstand, for undersåtterne samtidig med, at det lille hertugdømmes - og i særdeleshed hertugens egne - indtægter steg markant!

Henning Mathiesen

Fremad og opad

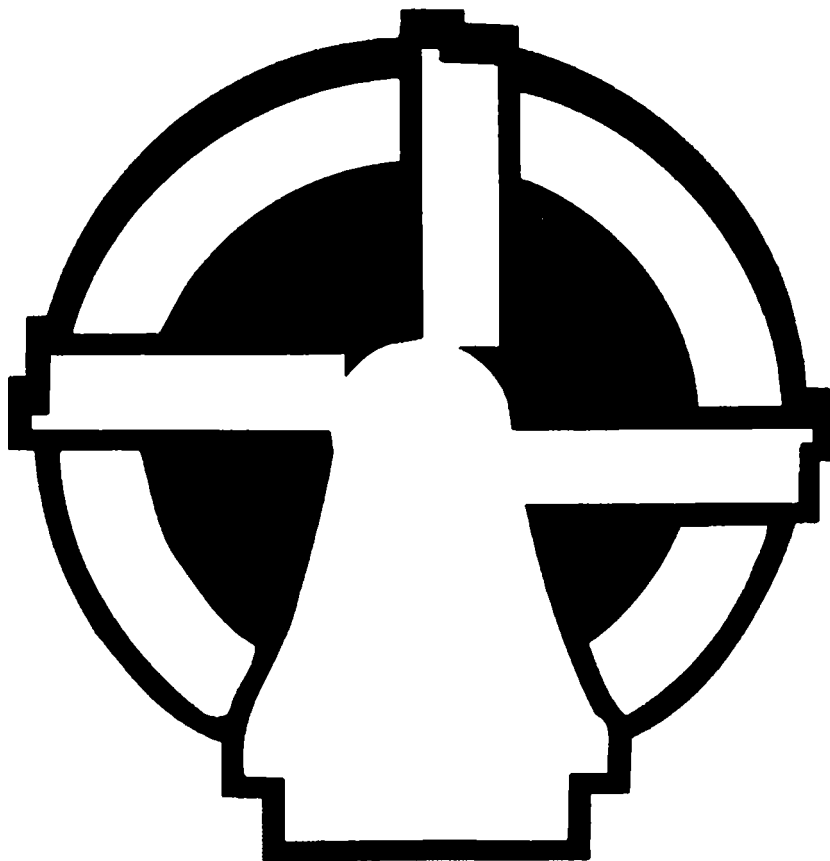
Uffe Barsballe Thyssen og Jens Hveisel Hansen: 'Fremad og opad. Haderslev Boldklub 1906-2006' Haderslev 2006. 234 sider, ill. Pris: 200 kr.

MED INDGANGEN TIL DET 21. århundrede er vi også godt på vej til en række 100 års jubilæer for klubber inden for idrætsgrene, der opstod i starten af det, man kunne kalde 'sportens århundrede'. En af disse klubber er Haderslev Boldklub. Som mange andre klubber har Haderslev Boldklub valgt at markere det med udsendelsen af en jubilæumsbog, i dette tilfælde med et omfang og udstyr, der ligger langt over gennemsnittet for den type publikationer og med en hilsen fra daværende borgmester Jens Christian Gjesing.

Hovedparten af bogen består af en kronologisk gennemgang sæson for sæson med det helt overvejende fokus på de sportslige resultater for byens førstehold. Endelig rummer bogen et kapitel med portrætter af markante personligheder i klubbens historie under overskriften 'Profiler' og et kort kapitel om idrætsfaciliteterne og klubbens støtter (venneforeningen og klubbens fans).

Haderslev Boldklub har fået en bog med et udstyr, der er superligaklubben værdigt. Den, som ønsker et overblik, har det nok med at tabe tråden i de sæsoninddelte afsnit, ligesom man leder forgæves efter emner som bl.a. klubbens sociale liv. Haderslev Boldklub er tilsyneladende en meget målrettet klub, der ikke kender til tredje halvleg.

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke årbog. Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure:

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
Postboks 9074
1022 København K
Tlf. 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte en af dine lokale formænd:

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev
tlf. 74 57 52 87

Ivan Skjoldager
Grundtvigs Allé 6
6400 Sønderborg
tlf. 74 43 19 41

Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 12
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23

Bagsiden om forsiden ...

Amterne fra middelalderen til i dag

SELVOM AMTERNE udgjorde nogle af de Svigtigste enheder i det danske monarkis lange forvaltningshistorie, hører de ikke til de ældste former for regional administration. Amternes oprindelse skal søges i de senmiddelalderlige lensdistrikter, hvor en lensmand forvaltede et område ud fra en af landsherrens borge. Disse blev i de fleste tilfælde oprettet tæt ved skattekræftige handelspladser, der ofte gav navn til hele lensdistriktet, selvom købstæderne ikke var underordnet samme.

I stigende grad blev begrebet 'len' erstattet med 'amt', der kom syd fra og betegnede et underordnet forvaltningsområde. I reformationstiden havde begrebet amt for længst etableret sig i hertugdømmet Slesvig, mens det først i 1660 blev almindeligt i kongeriget. I stedet for selvfinansierende lensmænd varetog lønnede embedsmænd, der endnu tættere var knyttet til landsherren, den regionale forvaltning. Amtmanden var

landsherrens umiddelbare repræsentant og den regionale forvaltningschef. Amtsforvaltere ordnede finanserne, mens husfogeder var ansvarlige for den offentlige infrastruktur. Også de lokale retsholdere og politiembedsmænd, herredsfogederne, var underordnet amtmandens opsyn.

Amterne var dog ikke ensartede størrelser. Købstæder, selvstyrede landskaber, adelige godser, oktrojerede koge og gejstlige besiddelser var undtaget amtsforvaltningen. Ved siden af storamter som Haderslev og Tønder eksisterede spredt beliggende amter som f.eks. Løgumkloster amt og Domkapitelsamtet (ophævet 1777). Trods reformer afgav de slesvigske amter endnu i 1864 et broget billede.

Efter 1864 blev amterne omdannet til strømlinede landkredse, der stort set varetog de samme opgaver. De fire nordslesvigske landkredse blev i 1920 omdannet til danske og demokratisk styrede amter og i 1970 samlet under Sønderjyllands Amt, der stort set omfattede hele den nordlige halvdel af det gamle hertugdømme. Siden 1. januar 2007 betegner begrebet amt kun en historisk størrelse. Til gengæld svarer de nuværende kommuners udstrækning til de historiske amters dimension. ■

Gerret Liebing Schlaber